QUADERNS DE VILAMAJOR

Les feines antigues del bosc i la muntanya

4

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

QUADERNS DE VILAMAJOR

4

Les feines antigues del bosc i la muntanya

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

Novembre, 2004

Autor: Josep Maria Garcia i Burdoy

Disseny de la coberta: José Rivero Ruiz

Fotografies:
Quan no s'indica res, han estat fetes per l'autor a SPV, entre 2002 i 2004.
La resta (imatges antigues) han estat cedides per:
Jaume Illa i Magdalena Icart, coberta i pàgs. 17, 18, 28.
Susanna Martori, pàg. 63
Arxiu Jané-Nogueras, pàg. 89
Arxiu Martí Boada, pàgs. 47, 80.
Centre Excursionista de Catalunya, pàgs. 51, 79
Museu Etnològic del Montseny, «La Gabella», pàgs. 20, 28, 29, 33, 35, 44, 82

Il·lustracions i anagrames: Josep M. Garcia i Burdoy

Correcció de textos: Neus Puig i Casademunt i Joana Crusellas i Martínez

La majoria de les eines fotografiades pertanyen a Joan Sauqué March, que va fer de ferrer a Sant Pere de Vilamajor durant molts anys; la resta són de la col·lecció de l'autor.

La indicació «SPV» dels peus de foto correspon a Sant Pere de Vilamajor.

Edita: Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor. Casa de la Vila, c/Nou, 26, Sant Pere de Vilamajor.
Tel. 93-845-00-08
Impressió: Impremta Pagès, Anglès (Girona). Tel 972 42 0107
Dipòsit legal: GI-1195-2004

Portada: Picadors abatent una alzina prop de la canal del castanyer gros de Can Cuc (Cànoves), en una campanya efectuada cap al 1948. Autor desconegut.

AGRAÏMENTS

Voldria esmentar les persones que han tingut l'amabilitat de donar-me informació de les feines que s'havien realitzat a Sant Pere deVilamajor: Josep Amargant, Pere Boix, Josep Bruguera, Enric Ferrer, Salvi Ferrer, Pere Icart, Josep Pujol, Pere Pujol, Josep Rovira, Joan Sauqué i Rosa Suy. Pel que fa als aspectes generals, voldria deixar constància de la bona disposició de Pere Comas, de Cardedeu i del personal del Museu Etnològic del Montseny, d'Arbúcies. També em referiré als companys del Centre d'Estudis: Higini Herrero, Mercè Jordà, Susanna Martori i Ferran Sarrià, que m'han donat el seu suport i suggeriments útils.

Moltes gràcies a tots.

Les feines antigues del bosc i la muntanya

ÍNDEX

PRÒLEG 11
INTRODUCCIÓ 13
1 Vida dels bosquerols 15
2 Activitats relacionades amb la fusta 21
2.1 Explotació forestal 23
2.2 Llenyataires 27
2.3 Carboners 31
2.4 Corbaires 41
2.5 Roders 43
2.6 Costalers i feixinaires 47
2.7 Peladors 49
2.8 Esclopers 53
3 Activitats relacionades amb la neu o el gel 55
4 Manufactures diverses 61
4.1 Obtenció de pega 63
4.2 Elaboració de trementina 65
4.3 Obtenció de calç 67
4.4 Fabricació d'objectes de vidre 69
5 Activitats extractives 71
5.1 Picapedrers 73
5.2 Miners 75
6 Transport 77
6.1 Traginers 79
6.2 Carreters 83
6.3 Raiers 85
7 Recolecció 87
8 Situació actual 91
GLOSSARI 97
BIBLIOGRAFIA 101

PRÒLEG

Aquesta monografia s'ha elaborat a partir de les dades que vaig recollir durant la preparació de la «Primera Setmana del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor», que, amb el mateix títol, va tenir lloc del 8 al 14 de novembre de 2002.

Tot i que el treball inclou informació sobre diferents zones de Catalunya, se centra en el Montseny, i sempre que ha estat possible fa referència a Sant Pere de Vilamajor.

Bona part del text gira a l'entorn de l'activitat dels bosquerols, ja que era la de major importància económica i la que ocupava a un major nombre de persones en aquestes contrades. L'explotació de l'alzina hi té un paper destacat, com correspon al fet que el Vallès Oriental és una de les comarques amb més alzines de tot Catalunya.

No he pretès fer una relació exhaustiva de les formes tradicionals d'aprofitament del bosc i la muntanya, ja que n'hi ha un nombre sorprenent. M'he ocupat de les principals activitats del Montseny i del seu entorn, i d'algunes de les secundàries.

És difícil precisar quan van tenir lloc les activitats «antigues». En sentit popular, podríem dir que es remunten, com a mínim, al temps més remot dels quals els vells han sentit parlar, amb totes les imprecisions i exageracions inevitables. Pel que fa a aquesta obra, elaborada majoritàriament a partir de textos, considerarem que abarca, en general, els segles XVIII i XIX i s'estén fins a la primera meitat del XX.

He optat per respectar al màxim el lèxic específic de les diferents ocupacions, ja que constitueix un patrimoni valuós que mereix ser conegut. Sóc conscient que això pot afeixugar una mica la lectura del text, especialment en el temps actual en què, d'una banda, cada vegada es llegeix menys, i, de l'altra, el vocabulari de les noves generacions s'està reduint de forma alarmant. Per tal de facilitar la tasca, he inclòs un glossari cap al final del volum. També he considerat convenient aportar algunes dades i consideracions sobre la situació actual dels nostres boscos i muntanyes.

INTRODUCCIÓ

Les feines del bosc es feien generalment a l'hivern; les més importants: tallar arbres i fer carbó, tenien lloc del setembre al març. Al Montseny, aquesta activitat se centrava en l'alzina, com ja he esmentat abans. La temporada del faig era més tardana, però l'explotació d'aquest arbre no era gaire important, ja que la superfície de fageda del massís és molt menor que la d'alzinar. Durant el bon temps encara es podia seguir treballant: alguns bosquerols feien carbó tot l'any (si bé a l'estiu l'escalfor de les piles ho convertia en un treball força incòmode i el perill d'incendi creixia); el carbó de branca i de rabassa es podia fer sempre; a l'estiu es pelava el suro o es netejava el bosc.

El treball era dur i estava mal pagat. Se solia fer com a complement d'altres tasques realitzades la resta de l'any. El fet que un major o menor percentatge de la població rural s'hi dediqués venia determinat per l'orografia del terreny: a muntanya no hi havia pobles grans on s'hi concentrés l'artesanat, ni el comerç ni els serveis (que haurien pogut oferir treballs alternatius a l'agricultura o la ramaderia), ni les fàbriques quedaven a prop; d'altra banda, els conreus eren reduïts i no precisaven de tota la mà d'obra disponible. No hi havia, doncs, gaires possibilitats d'elecció. El món forestal donava feina a molta gent, ja fos de la mateixa població o forasters.

L'alzina era l'arbre que donava més guanys. Era també el més abundant, ja que se n'havia afavorit el creixement, eliminant altres espècies competidores que creixien de forma natural en els mateixos indrets; aquesta pràctica facilitava l'activitat forestal, ja que resultava més còmode i pràctic treballar en boscos d'arbres d'una sola mena. El pi també era objecte d'una activa explotació. Els roures tenien menys interès econòmic i s'anaven eliminant.

L'explotació del bosc s'havia fet amb eines i procediments similars al llarg dels segles, i era més o menys activa segons la situació econòmica de cada moment. La darrera època daurada es va viure a Catalunya durant la Primera Guerra Mundial (1914-1917), a conseqüència de la gran demanda de productes forestals que va rebre per part dels països en conflicte. Després la situació s'estabilitzà, i es va mantenir fins a finals dels anys cinquanta o principis dels anys seixanta, quan començà a decaure fins arribar gairebé a la desaparició de l'antiga cultura de la muntanya, que avui només es manté de forma vestigial.

Pel que fa als boscos del massís, abans ocupaven una extensió menor, ja que els arbres s'havien anat arrencant al llarg dels segles i de les zones artigades se n'havia fet camps i pastures. Aquests boscos -sobretot els més propers als nuclis habitats i els més accessibles- eren esclarissats, amb una majoria d'arbres joves. Com que hi penetrava força llum hi creixia un sotabosc abundant, que es tallava regularment i s'aprofitava, com veurem més endavant. El fet que tinguessin poca coberta vegetal durant la major part del temps produïa un efecte perjudicial, ja que facilitava que els aiguats i les ventades erosionessin el sòl, i això comportava que s'alterés la seva estructura i disminuís la capacitat de retenció de l'aigua de la pluja.

Exemple de pineda sobreexplotada, a Sant Hilari Sacalm.
Foto: Lucien Roisin. Data desconeguda.

1. Vida dels bosquerols

El treball

Colla de llenyataires en una campanya efectuada a Cànoves. A la dreta, en primer terme, el Jaume Illa, del Cortès. 1948, aprox. Autor desconegut.

Les condicions de treball eren dures, per diferents causes: l'esforç físic que requerien, les llargues jornades laborals (treballaven de trenc d'alba fins al capvespre, sobretot a l'hivern), l'exposició a les inclemències atmosfèriques, la mala alimentació, la manca de condicions higièniques i la precarietat dels allotjaments.

Els bosquerols s'agrupaven generalment en colles, que rebien el nom del cap, del propietari de la finca o del gestor. Constaven de sis a vuit persones, i podien arribar als dotze en períodes de molta feina. Les dirigia el cap de colla, que era qui també buscava la feina, feia tractes amb l'amo, distribuia el treball, cobrava i pagava. En algun cas, però, la direcció era rotativa o compartida. Hi havia colles fixes, que estaven en actiu bona part de l'any.

A Sant Pere de Vilamajor, fa uns 50 anys, hi havia diverses colles fixes: algunes del mateix poble (com la de l'Enric Ferrer i la de l'Albert Bacota) i d'altres de foranes, com per exemple de Sant Esteve de Palautordera. També n'hi havia de petites i d'altres que es formaven ocasionalment.

Les colles es reunien en despuntar el dia i encenien un foc. Quan ja s'hi veien començaven el treball. La feina continuava fins que es feia fosc, però era habitual que s'allargués fins després del sopar, sota la il·luminació precària dels llums de carbur. Plegaven, desaven les eines i marxaven cap a casa, que podia quedar a una hora de camí o, de vegades, més lluny. Quan la zona on treballaven estava massa allunyada, feien vida al bosc de dilluns a dissabte i només passaven els diumenges a casa.

L'alimentació

Els llenyataires -que podem agafar com a referència-, abans de començar la jornada menjaven una torrada amb una mica de vi calent. A les nou o quarts de deu esmorzaven. A mig matí feien el *pa i trago*: una parada d'un quart per a menjar un mos de pa i beure un glop de vi. A la una tocava el dinar, que era l'àpat principal. Entre el dinar i l'hora de plegar berenaven i feien una pausa de mitja hora (sobretot a l'estiu). A les vuit, sopaven.

Portaven el vi en una *botellola* (un barrilet d'uns dos litres), i el menjar en un sarró o un cabàs que es penjaven a l'espatlla mitjançant un cordill o unes vetes. L'aigua l'obtenien d'alguna font o rierol i es guardava en un càntir, en una bóta o en un recipient de fusta.

Havien de menjar sovint, ja que aquest tipus de treball desgastava molt (es calcula que es requerien unes 6.000 calories al dia, en comparació amb les 2.800 que cal per a una activitat normal). La seva dieta consistia bàsicament en mongetes, patates, arròs, porc (sagí, cansalada, llom, embotit...), bacallà sec, pa, oli i sal. La vianda se solia fregir en una paella, amb un tall de cansalada. Aquests productes es conservaven bé i proporcionaven l'energia necessària per a combatre el fred i resistir la duresa del treball, però comportaven una alimentació deficient i poc variada, que en temps d'escassedat encara ho era més. També bebien molt, sobretot vi, que era una altra font de calories.

Cada dilluns, quan reprenien la feina, podien menjar una mica millor, si s'havien emportat de casa carn de porc, pollastre o xai, ja cuita, sempre depenent de l'època. De vegades aconseguien un suplement de carn mitjançant la caça, practicada amb escopeta, amb paranys (de ballesta, llaços...) o amb una fura, que els proporcionava perdius, conills, gats mesquers... i fins i tot alguna guineu.

Botellola. Museu Etnològic del Montseny.

Colla de llenyataires durant un àpat, prop del coll de Palestrins (Cànoves). 1948, aprox. Autor desconegut.

Braó amb cercapous, en posició tancada, fet en la ferreria de Joan Sauqué.

L'allotjament

Quan no treballaven gaire lluny d'alguna casa, sovint es posaven d'acord amb els estadants per tal d'anar-hi a dormir. Ja hi arribaven sopats, xerraven una estona, i anaven a jeure a la pallissa o a algun lloc a cobert on es poguessin preparar fàcilment un jaç. Per posar algun exemple, edificacions com el Corral d'en Perera i masies grans situades muntanya amunt, com el Cortès, havien aixoplugat nombrosos bosquerols, jornalers i traginers.

En la resta de casos, com que molt rarament podien instal·lar-se en algun aixopluc natural que estigués situat a la vora (una balma, per exemple), es construïen ells mateixos un habitacle característic: la *barraca*. Aquesta tenia una forma que venia a ser la d'una tenda de campanya canadenca més llarga del que és habitual i ensorrada per un extrem. Deuria medir uns dos metres d'amplada per cinc de llargada. Es construia amb un tronc inclinat, no massa gruixut, fixat a terra per un extrem (generalment, contra un marge o roca plana) i sustentat en l'altre per dos puntals fets amb troncs bifurcats d'uns dos metres, configurant una carcassa en forma de trípode. Damunt del tronc travesser s'hi anava recolzant, a banda i banda, un seguit de troncs prims inclinats, disposats com les costelles d'una barca, que es cobrien amb branques (de pi, alzina, bruc, etc...) col·locades en el mateix sentit. Per tal d'evitar que la pluja hi penetrés, es procurava recobrir la barraca amb ginestell (que resultava molt eficaç ja que les seves tiges acanalades obligaven l'aigua a lliscar cap a terra); si no se'n trobava es recorria a materials diversos: terra fina, algunes pannes de suro fixades amb pedres, etc. El costat del davant de la barraca estava format per un muret triangular de pedra seca (si no n'hi havia, es feia amb troncs). Es deixaven dues obertures: una a tocar del mur, que era l'entrada, i una altra dalt de tot, petita, que feia de xemeneia. Com a porta s'utilitzava un feix de branques. En el costat interior del muret es disposava una petita llar de foc, feta amb dues o tres pedres, per tal de coure el menjar, eixugar la roba i escalfar-se. Un cop a dins, només s'hi podia estar dempeus en la part més alta, prop de l'entrada, i calia anar-se ajupint conforme s'avançava cap al fons; allà, delimitat per un tronc transversal que feia també de seient, es disposava un jaç de palla o de fulles.

Barraca en construcció, a Cànoves, on cada dos o tres anys es fa una pila carbonera; aquesta correspon al 1999.

Una variant d'aquesta configuració, poc utilitzada, consistia en mantenir el carener paral·lelament al sól, subjectant en el tronc d'un arbre proper l'extrem que s'hagués fixat a terra, mentre que l'altre extrem seguia quedant damunt del muret. Alguna vegada, els bosquerols també havien construit aixoplucs permanents, com era el cas de les construccions de planta circular amb mur de pedra seca.

Barraca de bosquerol. Lloc, autor i data desconeguts.

Les barraques eren construccions temporals, rústegues i molt pràctiques, fetes amb materials de l'entorn, que proporcionaven als bosquerols un mínim de comoditat durant el període que havien de passar al bosc. El principal inconvenient que tenien era la presència de puces. A les barraques podien dormir de quatre a sis homes, o fins i tot més, en alguns casos. Procuraven instal·lar-les prop d'una font o un torrent, per tal de tenir aigua per a rentar-se i cuinar. (Un ús anecdòtic que se li va donar va tenir lloc en temps de guerra, quan més d'un fugitiu es va amagar en alguna barraca abandonada.)

El model descrit era el típic de carboners i llenyataires. Els roders feien barraques similars, si bé utilitzaven materials propis de les castanyeredes: la coberta era d'estelles de castanyer, que no impermeabilitzaven tant; el jaç el feien amb flocs de castanyers, i s'asseien damunt de rodells. El foc l'havien de fer a fora, davant de la porta o sota una mena de cornisa que sobresortia de la barraca. El conjunt de materials necessaris per a la vida i el treball al bosc (eines, aliments, etc.) i el lloc que aquests ocupaven es coneixia com a *fato*. Allà cadascú guardava les seves coses.

Restes de la paret de pedra seca d'una barraca en la Castanyeda de la Nou, situada entre la font de Borrell i el Corral d'en Perera (SPV).

Barraca de roders. Els laterals estan fets amb paquets de tires de castanyer, sense recobrir, i no té el muret de pedra seca. Sant Hilari Sacalm. Autor i data desconeguts.

2. Activitats relacionades amb la fusta

2.1 Explotació forestal

Tot i que antigament els boscos es consideraven llocs insalubres i perillosos, sempre se n'havia tret profit. A partir del s. XVIII la seva explotació es va incrementar notablement, en resposta a la demanda creixent de la població i de la indústria (en el cas del Montseny va ser sobretot la naval, que necessitava fusta, pegues i quitrans per a la construcció dels vaixells, així com carbó com a font d'energia). Això va fer que sorgissin ordenances i disposicions oficials, estimulant la replantació i l'aplicació de noves tècniques forestals i, sobretot, reglamentant les tales, a fi de frenar la sobreexplotació, que ja s'estava donant en zones properes als principals nuclis de població i vies de comunicació, com és el cas del Montseny. La desforestació anava en augment, i assolí el punt màxim el segle XIX, quan la desamortització dels béns eclesiàstics va fer que es tallessin massivament els boscos que havien passat a ser públics. Ja entrat el segle XX, els boscos del Montseny no se sobreexplotaven (excepte en èpoques de dificultats econòmiques, com en la postguerra) ja que els propietaris eren els primers interessats en mantenir aquesta important font d'ingressos.

Tradicionalment, quan es talava el bosc no es deixava pelat sinó que es mantenia una densitat mínima d'arbres, respectant sobretot els arbrets ben conformats nascuts de llavor (no així els de rebrot, que eren menys valuosos), per tal de garantir la renovació natural. Se seguien diversos sistemes, com per exemple, no suprimir més del 10% dels arbres cada deu anys, o bé tallar, cada quinze o vint anys, 1/3 o 1/4 del nombre d'exemplars més desenvolupats. Si la tala es feia més espaiadament, en torns més llargs, els arbres creixien més, i resultaven més aptes per a aprofitar-ne la fusta, especialment si havien pujat drets, circumstància que es donava sobretot en les obagues o en indrets amb sòls profunds i humits. Els troncs més petits, deformats o molt ramificats, s'aprofitaven fent-ne carbó. En determinades ocasions, els arbres vells, un cop abatuts, es partien

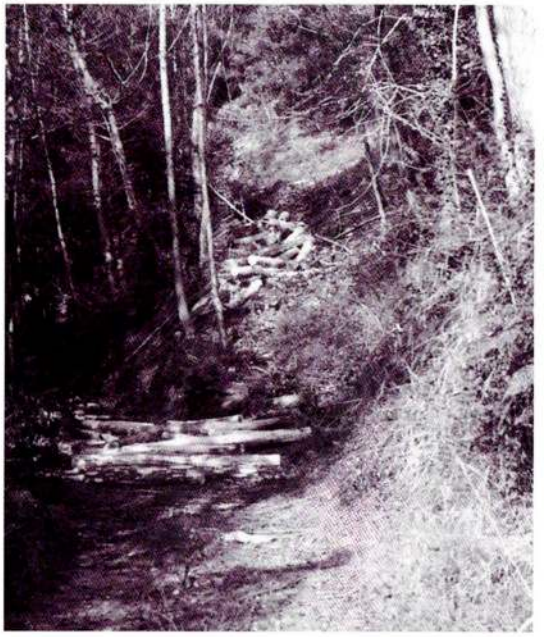

Troncs tallats i pelats, agrupats en piles, a l'espera de ser desemboscats. Montseny, 1971. Foto: JMGB

mitjançant explosions controlades de pólvora o dinamita (en aquest darrer cas, previ permís oficial), per tal de manipular-los millor; llavors es destinaven preferentment a carbó. Amb aquestes tallades periòdiques, la majoria dels exemplars que quedaven eren de rebrot, i no tenien temps d'adquirir grans dimensions.

Els arbres que s'havien de tallar eren marcats prèviament pel propietari, o bé, si disposaven d'una colla fixa de confiança, ho podien deixar al criteri del cap de colla. El preu total de la fusta obtinguda es calculava directament a sobre el pes, o bé a partir d'una estimació prèvia a la tala, que realitzaven els *viruadors*.

Les parts de l'arbre reben diverses denominacions: el tronc es coneix com *canó* o *canyó*; els seus fragments, un cop seccionat, son les *capoles*; les branques més gruixudes son els *buscalls*; després ve la *brancada* o *vergellada*; les branques més petites són la *branqueta*. La *marmanya* o *brosta* és el conjunt de materials menuts procedents de l'arbre: fulles, fruits, branquillons, escorça...

Els procesos complerts, des de la preparació de la zona a tallar (acondicionament o obertura de camins, neteja del sotabosc, construcció de la plaça carbonera, en el seu cas, etc.) fins al desembosc, es coneixien com a *campanyes* (quan es tractava d'arbres de ribera, s'anomenaven *riberes*). La neteja consistia en retirar els brucs, argelagues, bardisses, brosses i tot allò que pugués fer nosa; es feia sempre que calia, i a tot estirar, cada quatre o cinc anys.

La tala es feia de forma similar, tant si anava encaminada a obtenir carbó, llenya o fusta. En el darrer cas, s'escollien els troncs més rectes i de millor creixement, i, un cop abatuts, es xerracaven a unes llargades superiors, que solien anar dels 1,20 m als 1,40 m, tot i que podien ser molt més llargs, com passava amb les bigues.

Els troncs llargs eren transportats primerament per matxos, subjectant-los als ròssecs (una mena de trineus fets amb troncs, en el collar dels quals hi havia unes argolles d'on partien dues cadenes de ferro -els *tirants*-,

Exemplar de bruc ben desenvolupat (3 m aprox.), en una clariana d'un alzinar, on disposa de la llum abundant que necessita. (SPV).

fixades una a cada costat de l'animal, i separades per un travesser de fusta perquè no els fessin mal a les potes); per tal que els troncs llisquessin millor mentre eren arrossegats, s'afuaven prèviament per cada extrem. Més tard es descarregaven i es pujaven al carro entre cinc o sis homes, operació que requeria força i enginy.

De les branques petites i de tot allò que resultava de la neteja dels boscos se'n feia o bé carbó de poca qualitat o bé llenya menuda, que s'agrupava en feixos de composició i dimensions estandaritzades que s'utilitzaven com a combustible.

Branques d'arboç.

2.2 *Llenyataires*

> Alzinars beneïts! rouredes estimades!, laberint pur on es filaven els meus somnis! Juliol, agost, dúes llenyataires colpeixen, encara avui, com sempre, alts arbres immortals, i jo escolto i em meravello sempre de la puresa dels cops de les destrals invisibles.
>
> Joan Vinyoli, «Pel camí dels mesos de l'any».

S'encarregaven de tallar els arbres a fi d'obtenir llenya i fusta per a usos diversos. Els roures, per exemple, s'utilitzaven per a fer l'embigat de les cases, travesses de tren, vaixells, botes, mobles i torneria; les alzines, per a fer mànecs, rodes de carro, ribots...; els pins s'usaven en fusteria i construcció; els castanyers, per a fer bótes, portadores... i en mobles i torneria; els arbres de ribera, en la construcció naval i en algunes parts dels carros, mobles, torneria, etc.

Les *colles de destral*, fins a mitjans del segle XX, estaven integrades per sis o vuit homes (podien arribar als dotze). Els propietaris de boscos extensos solien tenir una colla contractada per a tot l'any. Quan treballaven lluny de casa dormien en barraques, que compartien sovint amb els carboners, ja que ambdues feines estaven molt lligades. Hi havia una certa especialització: *picadors, serradors, quadrejadors*... Fer de llenyataire era una activitat estacional, que tenia lloc principalment al final de la tardor i a l'hivern. La resta de l'any es podien dedicar a fer de pagès, pelar suro, esporgar, netejar el bosc, arrencar soques de bruc, etc.

Les eines que solien utilitzar eren: la *destral grossa* (del tipus de destral catalana, de fulla llarga i tall estret), que s'utilitzava per a fer la primera secció del tronc i tombar l'arbre, i també per a quadrejar; la *destral xica*, que s'usava sovint, sobretot per a esbrancar els troncs; el *xerrac gros*, que constava d'una fulla d'acer d'uns 120 cm, amb dentat llarg (per a la fusta verda) i curt (per a la seca) i un mànec en cada extrem; el *xerrac d'esporgar*; *l'aixol*, per a escorçar i quadrejar; el *dall manegat*, peça d'acer trempat, amb mànec llarg i pesat, que s'usava per a netejar el sotabosc. També empraven l'*entrescador*, *el podall*, *el ròssec* i cadenes per arrossegar troncs.

Destrals xica i grossa i xerrac de dues mans. Així com les destrals les feien també els ferrers dels pobles, els xerracs els fabricaven empreses especialitzades.

A Sant Pere de Vilamajor, les eines més utilitzades eren les fabricades per Pere Prat, ganiveter de Cardedeu, així com les fetes en la casa Riera, de Sant Celoni, i en la ferreria local de Joan Sauqué.

Els picadors abatien l'arbre amb la destral grossa, fent dos tipus d'incissió: l'*entalladura* (en forma de falca ampla, en el costat cap a on havia de caure l'arbre i a prop del terra), i el *tall de caiguda* (més estret, en el costat oposat i una mica més amunt). Era una feina dura i arriscada, que requeria traça i molta força. Podien moure's amb comoditat ja que el sotabosc s'havia eliminat prèviament. En ocasions, si hi havia arbres morts o malalts, eren arrencats, descalçant-los amb el *magall* i forçant-los a caure estirant-los amb una corda. Un cop els arbres eren a terra, els troncs s'esbrancaven amb la destral petita. Després calia recollir totes les branques i fer el desembosc.

Xerracs d'esporgar i podall. Museu Etnològic del Montseny.

Destral xica feta en la ferreria de J. Sauqué, amb la marca identificativa característica.

Els serradors, mitjançant el xerrac gros, que es feia anar entre dos homes (o quatre, de vegades), capolaven el tronc en parts d'una llargada determinada (per exemple, 1 m, si anava per a carbó; de 2,10

Parella de picadors abatent una alzina. En primer terme, el Jaume Illa, del Cortès. Cànoves, 1948 aprox. Autor desconegut.

Bosquerols fent l'arrencada d'un arbre: mentre dos d'ells treballen amb els magalls, l'altre tiba de la corda per tal de guiar la caiguda. Sant Hilari Sacalm, data i autor desconeguts

a 2,50 m, si anava per a fusta). Amb l'*aixa* o l'*aixol* es pelava l'escorça, i, per tal de facilitar el transport posterior, sovint s'afuaven els extrems. Després arrossegaven els troncs amb el matxo fins a la serradora -quan estava a prop- o la plaça de descàrrega, on serien passats als carros, i d'allà serien portats fins a la serradora o l'estació de tren, segons el cas.

Antigament, es feien taulons en el mateix bosc: el tronc es subjectava per un extrem a un tronc llarg enlairat fixat a terra per una punta, i entre tres llenyataires (un a dalt, guiant, i dos a sota, fent la força del tall) s'anava tallant al llarg, amb la serra pollina. Les serradores van acabar amb aquesta pràctica.

Diversos bosquerols: al fons a l'esquerra, tres serradors amb la serra pollina (n'hi ha una altra en el centre de la imatge); a la dreta, dos roders en el banc d'allissar; els cinc homes restants del davant, amb la destral grossa, són picadors i quadrejadors. La foto es va fer probablement en la comarca de la Selva, i és d'autor i data desconeguts.

Els quadrejadors *carejaven* els troncs (és a dir, els donaven forma de biga), com a pas previ per a què fossin utilitzats pels carreters, torners..., o bé per a fer-ne bigues directament (era el cas de roures i àlbers). Treballaven en *astellers*, que eren uns obradors efímers muntats en ple bosc. Amb un cordill o una corda de llana passats per pols de carbó, tiraven una línia guia de punta a punta del tronc abatut, i anaven conformant el tronc amb la destral grossa, ajudant-se de vegades amb l'aixa o l'aixol quan volien una major precisió. Existien diverses terminologies segons les característiques de les peces obtingudes: *dosos, quatres, sisos i vuits*. Era un ofici molt apreciat dins del bosc, ja que era difícil: requeria traça, pols i força.

Magalls (el que està a sota, amb la ullera molt més gran, és un pic modificat). Se'n feien de diferents mides, en funció del tipus de feina i de la força del bosquerol.

Els bosquerols també arrencaven soques de bruc (que s'utilitzaven per fabricar pipes). L'operació es feia entre una o dues persones, durant tot l'any, (sobretot, a l'hivern): amb la destral tallaven el tronc del bruc ran de terra; arrencaven les soques amb el magall i les netejaven d'arrels i terra; les apilaven a l'ombra (per tal que el sol no les esquerdés) i, quan en tenien una bona quantitat, les transportaven al poble o a les fàbriques. Un cop allà, els *pipaires* les netejaven i humitejaven, i més endavant les tallaven a bocins amb serres mogudes sovint per la força de l'aigua; les pipes s'acabaven a l'estranger.

2.3 Carboners

El capvespre esdevé gris, dalt la serra els grans arbres dibuixen contra el cel monstruoses siluetes; el fum de les piles s'arrana pel bagueny; les tintes del paisatge s'amassen en la fosquedat creixent; a penes s'albira el llom de la barraca que cendreja i el negre carrat de la porta oberta com un ull viligant que esguarda l'afrau inhabitada. Els tudons són a jóc fa estona, el gamarús ha cantat tres cops en la pregonesa del bosc, quan el carboner munta del sot amb passes lentes i feixugues. Porta el gec i la pala al muscle.

Prudenci Bertrana, «Proses bàrbares».

S'encarregaven de convertir la llenya en carbó vegetal. El procés resultava rendible -tot i el cost del carboneig- ja que aquest producte proporcionava el doble de calories, a igualtat de pes, i era menys pesat i voluminós que la fusta, fet que facilitava el desembosc i abaratia el transport.

Aquest carbó era un producte molt utilitzat ja des de temps antics, en fargues i fornals, i també tenia un paper important en la indústria i les cuines domèstiques.

A finals del s.XIX es van establir en moltes comarques de Catalunya un gran nombre de carboners que havien emigrat de la Cerdanya amb les seves famílies, i es pot dir que van establir les bases del carboneig en les nostres terres. En el Montseny també intervenien colles de tortosins, que feien, sobretot, carbó de branca i de rabassa; tenien una forma de treballar una mica diferent. Aquests carboners immigrats portaven una existència nòmada i dura. També s'hi havia dedicat gent desarrelada i marginal.

La major part del carbó obtingut en el Montseny es consumia en els grans nuclis industrials i de població de Barcelona, Mataró, Sabadell i Terrassa. La seva producció va anar de baixa, fins que desaparegué, cap els anys seixanta del segle passat, a conseqüència de la generalització d'altres fonts energètiques com l'electricitat, el gas i els derivats del petroli.

En el Montseny i en altres muntanyes amb forts pendents, on s'havia de desemboscar amb animals, el carboneig es mantingué més temps que en altres zones. Quan la proliferació de pistes va permetre que el desembosc es fes amb camions, el seu cost va disminuir notablement, i va desaparèixer l'avantatge que tenia el carbó respecte a la llenya.

Quan el propietari d'un bosc volia fer carbó, feia els tractes amb el comprador i el carboner; llavors aquest darrer passava a dirigir tot el procés. Al llarg dels anys, s'havien anat elaborant unes normes que regulaven la feina, fixant les condicions de pagament, les indemnitzacions per incompliment de contracte, etc.

En el carboneig, les colles estaven constituïdes generalment pel mestre carboner i dos o tres ajudants. Si el volum de feina aconsellava ampliar la colla, el carboner llogava jornalers, que *picaven* o tallaven la porció establerta del bosc i recollien la llenya; també podien ajudar a fer la pila; eren generalment homes de la rodalia que estaven disponibles, però n'hi havia que venien de molt lluny. Una altra opció era tenir colles més nombroses, que feien molta més via a l'hora de picar. En el moment de la cuita, el personal sobrant es dedicava a fer altres piles, passava a treballar en altres campanyes o es llogava per altres feines. També hi havia carboners que treballaven sols, fent piles petites, situació que es donava sobretot en temps de penúria.

La feina dels carboners era molt lligada, quan treballaven lluny de casa es passaven llargues temporades al bosc, sense veure la família (excepte en les rares ocasions en què en les barraques hi vivien també la dona i els fills). Quan encara no havia començat la cuita de la llenya podien, com a molt, baixar al poble un cop a la setmana, i s'hi estaven només el temps just per a comprar queviures; rarament podien anar a dinar a casa seva un diumenge, o quedar-s'hi a dormir una nit. De vegades, quan la distància ho permetia, eren visitats per la dona i els fills, que els portaven menjar i roba neta. També podien encarregar als traginers que els portessin allò que necessitaven, sobretot si tenia un cert pes (un bot de vi, per exemple). Un cop començava la carbonització de la llenya ja no podien allunyar-se'n. Els llargs períodes d'aïllament augmentaven la duresa intrínseca d'aquest ofici.

Preparació de la pila. De la zona del bosc prèviament determinada es tallaven els arbres adients i se'n feia llenya, que es capolava fins a fer-ne *buscalls* d'uns quatre o cinc pams de llarg (si eren massa gruixuts, s'estellaven amb la maça i els tascons). La llenya es transportava a l'indret proper on seria transformada en carbó -la *plaça carbonera*- de diverses maneres: a coll (damunt d'un sac subjectat al cap), arrossegant-la amb l'ajuda del *burro* (branca en forma d'Y), rodolant, estimbant-la o, en el cas poc freqüent que quedés lluny, amb bèsties de càrrega i *escumelles*.

La plaça carbonera era un replà fet en la mateixa muntanya, que tenia sovint un petit marge de pedra. Generalment s'aprofitava una plaça utilitzada en alguna campanya anterior, perquè ja no calia fer-la i, d'altra banda, la terra que havia quedat després de la carbonització era molt adient per a cobrir la pila. Si no n'hi havia cap, s'arranjava expressament un tros de bosc, retirant el sotabosc i separant la capa superficial de terra, que tindria després una utilitat important. S'escollia un indret de terra bona que, un cop cuita, no costés de desfer però que es mantingués compacta.

Les branques fines tallades s'anaven amuntegant ja de bon principi i es premsaven mitjançant pedres

o troncs, a fi que quedessin planes i es poguessin utilitzar millor més endavant. Entre quatre o cinc homes anaven apilant la llenya, dipositant-la de la següent manera: prop del centre de la futura pila es muntava la *gàbia*, apilant alternativament parelles de buscalls separats (o bé disposats en cercle, una mica inclinats), de manera que configuressin una xemeneia de secció quadrada, l'ull, i al voltant s'anaven col·locant verticalment, amb una lleugera inclinació, la resta de buscalls (els més gruixuts, al centre, i els més prims, a l'exterior) en tres o quatre sostres, quedant un conjunt en forma de cúpula una mica aplanada, d'uns cinc metres de diàmetre per uns quatre d'alçada, com a terme mig. Quan les piles eren petites, la base es podia fer disposant branques llargues damunt de pedres, sistema que permetia que el foc arribés bé a aquesta zona inferior i quedés així més ben carbonitzada.

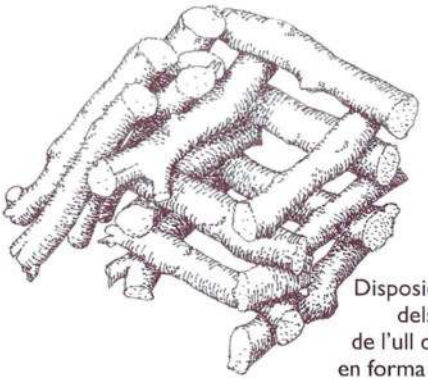

Disposició inicial dels buscalls de l'ull d'una pila, en forma de gàbia,

Les places carboneres, obertes sovint en indrets en pendent, eren petites, i part de la pila quedava arrambada a la muntanya; aquell costat contenia menys llenya i era més curt, i constituïa, per tant, el lloc més adient per a accedir a la part superior. Les dimensions de la pila podien variar força, segons els casos, però se solien fer d'unes quinze, vint o trenta càrregues, ja que si eren majors costaven de controlar; se n'havien arribat a fer, però, de 150 o més.

Quan la pila estava feta s'*embalumava*, és a dir, es recobria amb les branques premsades, i després s'hi

Pila carbonera feta amb faig, abans de ser embalumada; al davant es veu el fagell. Santa Fe del Montseny, data i autor desconeguts.

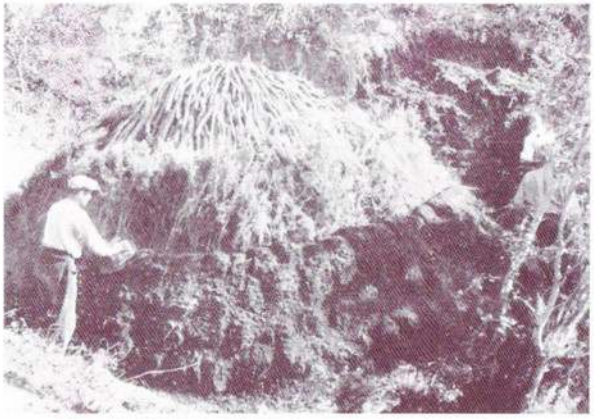

Pila parcialment embalumada, que els carboners van enterrant mitjançant cabassos. Lloc, autor i data desconeguts.

Enterradores, fetes de fusta i canya. S'utilitzaven subjectant amb una mà cada extrem del pal. Museu Etnològic del Montseny.

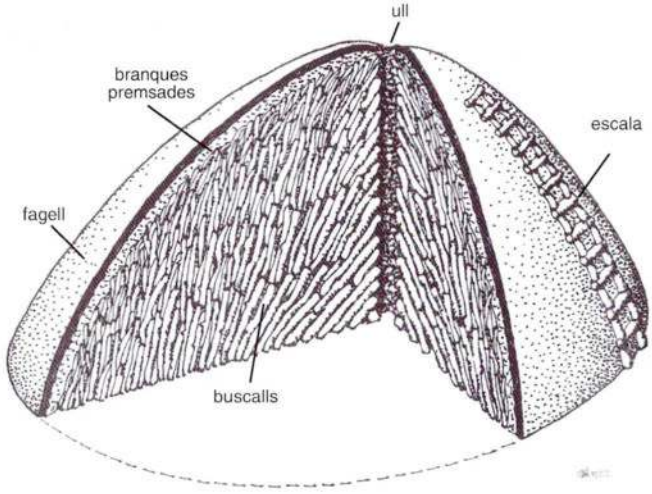

Secció d'una pila carbonera, amb una escala feta de buscalls.

tirava terra al damunt -*s'enterrava*- mitjançant *enterradores* (estris de canya, amb ànima de castanyer o de fusta flexible) o bé cabassos, fins que quedava coberta per una capa d'uns vint cm de terra fina i humida (si no ho estava, es mullava, per tal que es mantingués unida i no s'esllavissés) que aillava la fusta de l'aire exterior. El *fagell* (terra amb restes fines de carbó de piles anteriors) era el millor recobriment, però si no se'n tenia, s'utilitzava la terra disponible, evitant la que fos argilosa. Per tal de fixar bé aquesta terra, en algunes zones s'hi posava al damunt, per la part inferior, una capa en forma d'anella composta per branques o pedres.

Un cop acabada la pila, pel costat més curt s'hi arrepenjava una escala feta amb un tronc corbat (o bé se n'improvisava una amb troncs i pedres), que serviria per arribar a l'ull.

Combustió. S'omplia l'ull de tronquets, que després s'encenien tirant-hi algunes brases d'un foc fet prèviament. Quan cremaven bé es tapava l'ull amb branques o molsa (més modernament, amb una tapa metàl·lica) i terra. Llavors començava un llarg i delicat procés, consistent a coure la fusta per un igual, amb poc oxigen i a la temperatura adient, per tal d'obtenir-ne carbó i no cendra o troncs mig cremats. Calia anar controlant i reconduint la combustió, que, per anar bé, havia d'anar de dalt a baix. Això s'aconseguia *atiant*, és a dir, obrint o tancant uns forats laterals de ventilació situats cada vegada més avall, i també tirant més llenya per l'ull -*bitllant*- (ajudant-se amb un pal llarg, la *burja*, per tal de distribuir-la bé).

Sovint es preparaven diverses piles alhora (cinc o set per exemple) que s'encenien escalonadament. No havien d'estar gaire allunyades entre si per tal de poder-les vigilar conjuntament.

S'havia de controlar la pila contínuament, de dia i de nit, a fi d'evitar que s'apagués el foc, que no cremés massa aviat o, sobretot, que la pila no es foradés, ja que llavors entrava molt d'aire i es produien grans flamarades que malmetien el carbó a mig fer. Convenia bitllar sovint, sobretot al començament, no tan sols per anar alimentant la combustió sinó també per omplir el buit central que es creava conforme la llenya s'anava carbonitzant, i mantenir així la consistència de la pila. Era una tasca que requeria molt d'ofici. També calia evitar que es calés foc al bosc, fet improbable ja que al voltant de la pila quedava un bon espai net i sempre hi havia algú vigilant.

Carboner atiant una pila.
Lloc, autor i data desconeguts.

Conforme es coïa la llenya, el seu volum anava disminuint i la pila es deformava; la capa externa es feia més inestable i podia arribar a cedir en algun punt, fet que suposava un considerable perill per al carboner que estigués al damunt. Era important evitar que es formessin cavitats, ja que llavors s'activava descontroladament la combustió; es detectaven picant una mica la terra de tant en tant: si cedia i es foradava la pila, s'havia d'omplir el forat amb llenya i tapar-lo amb terra. La combustió de la pila durava d'una a tres setmanes, en funció de les seves dimensions, el grau d'humitat de la llenya, el tipus de fusta...

El fum de les carboneres es veia d'una hora lluny i evidenciava la intensa activitat que tenia lloc a la muntanya. Les característiques d'aquest fum permetien conèixer l'estat de la cuita. Quan el carboner considerava que aquesta ja era completa, la pila es *rescaldava*, és a dir, es retirava la capa de terra de mica en mica i s'anava tapant i destapant el carbó, segons convingués, per tal que s'anés refredant.

Estris utilitzats pels carboners. D'esquerra a dreta: en primer terme, rampí i forca de ferro; al centre, escala per accedir a l'ull de la pila; al fons, enterradores, rampí, pala i càntir. També hi ha un magall. Museu Etnològic del Montseny.

Cabassos i sàrria (al fons), amb carbó vegetal. Museu Etnològic del Montseny.

Detall d'una romana. Es penjava d'una branca o d'un pal aguantat per dos homes. Girant-la, permetia ampliar el marge de pesada.

Això es feia per parts, vigilant que no s'obrís la pila i s'encengués. No es podia apagar amb aigua ja que llavors el carbó es trencava i perdia valor. Un cop ben apagat es retirava el carbó amb *rampins*, destriant les pedretes, la terra i les peces no carbonitzades del tot -els *culots*-. Aquests no es podien barrejar amb la resta ja que fumejarien quan fossin encesos; sempre que es podia, s'agrupaven els de diferents piles i s'acabaven de carbonitzar.

El carbó ja fred s'introduïa en sàrries d'espart, que es tapaven amb una capa de branques (preferiblement de ginestell) subjectades amb cordill, i es pesaven amb una romana. Les sàrries teníen les mides adequades per a cada tipus de carbó (el carbó de faig, per exemple, a igualtat de pes ocupava més volum que el d'alzina); eren molt resistents, però de tant en tant s'havien d'adobar o substituir, i això suposava una despesa que calia tenir en compte. S'utilitzava com a unitat de mesura la càrrega, que antigament era de cent vint-i-cinc quilos (pes vell), però a partir dels anys trenta del segle passat s'anà imposant el pes nou, de cent vint quilos.

El carbó així ensarriat era transportat per matxos de bast, a raó d'una càrrega per viatge, repartida entre dues sàrries, una a cada costat. Cadascuna pesava, en buit, uns tres quilos, i plena, doncs, uns seixanta-tres quilos (però si el carbó s'havia mullat, podia arribar fàcilment als cent). Els matxos feien el desembosc del carbó fins a llocs més accessibles, on després seria carregat en carros (en els darrers temps, en camions), que el portarien als centres de distribució.

Era una feina dura i no exempta de perill, que requeria una vigilància constant. Els carboners treballaven en un ambient amb força fum, i acabaven negres de cap a peus. Les pluges i les nevades dificultaven el procés i podien fer que en resultés un carbó de baixa qualitat. Per tal de facilitar el control, es procurava situar les barraques de manera que des de dins es veiessin una o més piles (això

anava molt bé en cas de pluja). Aquests aixoplucs es podien construir ja al començament de la campanya, o bé quan arribava el moment de coure la llenya.

El patró dels carboners era Sant Adrià, que es commemorava el 8 de setembre. Es procurava organitzar la feina de manera que aquell dia no s'hagués de vigilar cap pila. També veneraven Sant Eustaqui, protector dels boscos, i Sant Alexandre, a qui demanaven que les carboneres arribessin a bon terme.

En el Montseny es carbonejava sobretot l'alzina (que dóna el millor carbó vegetal) i també el faig, el roure i el suro (un cop separada l'escorça), que proporcionaven un bon producte, si bé de menys qualitat. També s'havien arribat a utilitzar el vern, el castanyer i fins i tot l'avellaner. El percentatge de carbó que s'obtenia era prop d'un 20% del volum de la llenya, en funció del seu estat i del tipus d'arbre. La fusta procedent de zones humides contenia molta més aigua, i rendia menys que la de zones seques.

A més del carbó obtingut de buscalls i brancada, també se'n feia a partir de materials més o menys llenyosos resultants sobretot de la neteja del bosc -*l'arrabassada*-, procés que es feia regularment, utilitzant el dall manegat i la destral petita. Aquest carbó, que tenia un valor inferior, el podem classificar en els següents tipus:

Diversos tipus de dall manegat (un cop separat el mànec llarg de fusta corresponent).

Carbó de branca. Es feia amb branques. El carboneig tenia lloc de forma similar a la descrita anteriorment, utilitzant la pila alta o rodona, o, de vegades, la pila tortosina o baixa, que no anava tan bé. El temps de cuita d'una pila de set a quinze càrregues durava de set a deu dies. S'obtenia molt carbó, però en quantitat inferior a la d'alzina, i el rendiment era una mica inferior també: de mitja a una càrrega per home i dia. En alguns llocs no hi havia el costum de fer-ne, ja que les branques que no eren aptes per a carbonitzar-les conjuntament amb els buscalls anaven destinades a carbonet. Les últimes campanyes es van fer cap a 1940-1950.

Carbó de rabassa o de rabassó. S'obtenia a partir de soques de bruc, sobretot, i també de les d'arboç, que eren més petites. Es cavava una sitja i s'hi abocaven les soques, s'encenien i es tapaven amb terra, deixant dos o tres forats per a regular la combustió, que durava unes 24 h. Un cop el fum indicava que estava a punt, es desenterrava i es remullava una mica, per tal d'obtenir un carbó més fluix, indicat per a

Soques de bruc; la més gran fa uns 20 cm Ø

Arboç. S'observa la part superior de la soca, parcialment desenterrada.

fornals de ferrers i manyans, ja que, un cop encès, s'apagava si no se'l manxava (resultava, doncs, més econòmic). Se'n feia generalment a prop de nuclis urbans, i en poca quantitat.

Carbonet. Es preparava amb tota mena d'arbusts del sotabosc, mates petites i branqueta dels arbres tallats. Es feia també prop dels pobles de la base del Montseny. Era un carbó petit, poc preuat, que s'utilitzava per encendre cuines, brasers, estufes de carbó.... Hi havia diversos procediments d'obtenció:

a) El més habitual: en sitges *-carboneres d'olla-*, es cavava un sot rectangular d'uns deu metres quadrats i de poca fondària, s'omplia de branques i s'encenia; conforme anaven cremant i disminuïa el volum, se n'afegien més, i s'anaven remenant amb unes forques llargues; quan tot el forat estava ple de brases, es compactaven i es tapaven amb fagell o planxes de ferro, procurant que no hi entrés gens d'aire, ja que llavors tot esdevenia cendra. Així es deixava un dia, fins que es carbonitzava tot. Un cop fred, es passava pel garbell i s'ensacava.

Restes d'una plaça carbonera, situada entre el Corral d'en Perera i Can Mongol (SPV), amb una sitja de 3 x 1 metres, similar a les que s'utilitzaven per a fer carbonet.

b) En mina o forn, que es construïa fent un forat en un marge argilós i obrint una sortida per dalt; anava proveït d'una trapa que regulava el pas de l'aire. S'hi tirava la llenya, s'encenia, i, quan estava a punt, es tapaven les obertures. Aquest sistema, propi dels tortosins, tenia l'inconvenient que, un cop s'havia carbonitzat la llenya propera, calia anar-la a buscar cada cop més lluny.

c) Amb caldera.

La cuita del carbonet durava d'una a dues hores, i es refredava en unes vint-i-quatre. Aquest carbó es va fer també en temps de penúria de la postguerra. Les darreres cuites al Montseny van tenir lloc cap als anys seixanta del segle XX. Avui encara es fa en algun lloc, amb caldera, i es comercialitza per a les barbacoes.

2.4 Corbaires

Aixols,

Antigament, aquests bosquerols tenien una estreta vinculació amb els carreters ja que començaven a fer els *raigs* i *corbes*, que eren uns dels components de les rodes dels carros (els radis i la part perifèrica de la roda, respectivament).

A ple bosc, els *corbaires* seleccionaven buscalls d'alzina ben conformats i sense grops, que fossin ben rectes (per a fer-ne raigs) o amb la curvatura adient (per a fer-ne corbes), i amb l'aixol o altres eines els anaven escalabornant i donant forma. (De l'acabat de les peces i el muntatge de la roda se'n cuidaven els carreters, ja en el taller).

Van abundar fins al 1925, aproximadament. A mesura que es van anar estenent les serradores (n'hi havia d'especialitzades en fer raigs i corbes), aquest ofici va anar desapareixent.

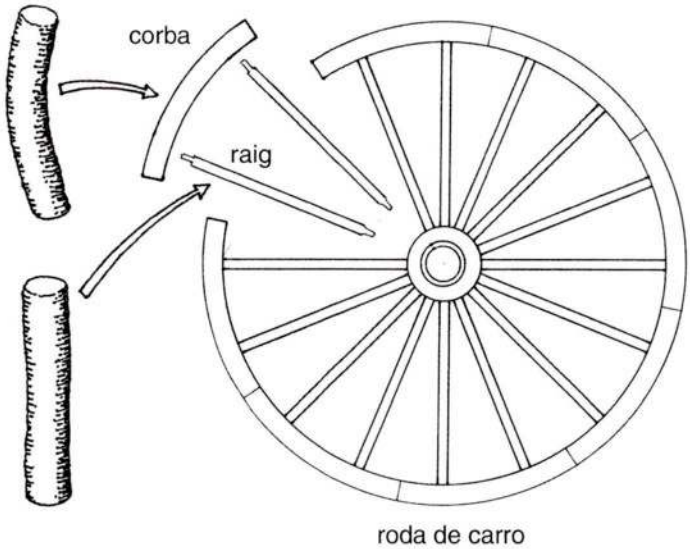

Utilització de diferents menes de buscalls per a obtenir raigs i corbes.

2.5 Roders

Els roders o rodellaires feien rodells, feixos formats amb cèrcols confeccionats a partir de rebrots (*llucs* o *tanys*) de castanyer.

Aquesta activitat s'inicià fa segles, i assolí el punt màxim entre la segona meitat del segle XIX i la segona dècada del segle XX, en què els rodells s'utilitzaren molt per a encerclar recipients destinats al transport de productes diversos, sobretot en el comerç marítim. A partir de 1910, els roders començaren a associar-se en defensa dels seus interessos, fet gens habitual dins del món forestal.

En la contractació d'aquests bosquerols intervenia el negociant, que feia de mitjancer entre el propietari del bosc i el comprador, i cobrava un percentatge de la transacció. La temporada de treball anava del setembre al maig, i les campanyes podien durar d'unes tres setmanes fins a uns tres o cinc mesos. Cobraven a tant la peça, i feien jornades de fins a setze hores, treballant també de nit, amb llums de carbur o a la llum d'una foguera. A l'estiu, els roders havien de buscar-se una altra feina, i llavors pelaven suro, netejaven el bosc o feien de pagès.

Les eines que utilitzaven eren el *podall*, la *destral d'esberlar*, la *destral de xapar*, el *xapador* i el *contell*.

Els castanyers van ser introduïts en el Montseny buscant l'alt rendiment que se'n podia obtenir: castanyes, fusta i terra; es van fer importants plantacions en els faldars que donen a la Selva, allargant-se fins als vessants del Montnegre. La major part dels roders del massís procedien d'Arbúcies i de Sant Hilari Sacalm.

Per a obtenir abundants llucs de castanyer es feien plantacions denses de planters d'un o dos anys en porcions de bosc preparades: les *bagues*. Quan els arbres tenien uns deu o dotze anys es tallaven ran de soca, fet que provocava unes brotades vigoroses; uns quatre o cinc anys més tard es feia l'aclarida dels brots, deixant els millors (d'un a tres). Els tanys que s'havien eliminat eren els que utilitzaven els roders. Els altres seguien creixent i, després d'uns disset a vint-i-dos anys rebien la denominació de *perxes* (i les plantacions, *perxades*), que eren la base de la preparació d'un producte diferent: les dogues per a les botes.

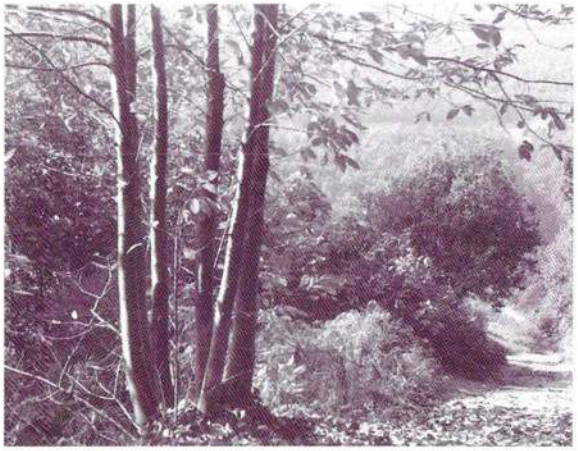

Perxes. Montseny, 1971. Foto: JMGB.

El treball dels roders tenia lloc en els *estellers*, obradors temporals que es preparaven en les mateixes bagues. Les colles podien ser de quatre a cinc homes (sovint emparentats entre ells) o bé de sis a dotze, segons els llocs. D'altres bosquerols no especialitzats també podien col·laborar.

Roders treballant en un esteller. S'observen piles de rotllats, paquets de tires rectes, motlles i bancs de xapar i d'allissar. Sant Hilari Sacalm, data i autor desconeguts.

Els brots tallats es col.locaven en el *banc de xapar* i es partien pel mig longitudinalment -es *xapaven*- en dues o més tires, mitjançant una destral i un xapador, fent un tall en un extrem i separant les dues parts mitjançant l'*agulla* (pal afuat fixant perpendicularment al banc). Llavors s'havien d'*allisar*, de manera que adquirissin un gruix uniforme, per tal que es poguessin corbar sense que es trenquessin. Aquest procés es podia fer de dues maneres: asseguts o bé drets (procediment més perfeccionat, introduït pels roders del Vallespir): fixant les peces al *banc d'allisar*, barra llarga i inclinada de castanyer, que per l'extrem prim tocava a terra i per l'altre quedava apuntalada amb dos tronquets bifurcats per l'extrem superior, formant un trípode; unes marques laterals del banc indicaven les mesures de cada tipus de peça; les tires s'ajustaven en un encaix de la barra i s'hi fixaven mitjançant un tascó especial; llavors s'allissaven i polien amb una ganiveta corbada molt esmolada, el *contell*.

Els roders es combinaven la feina: mentre uns tallaven i esporgaven els brots, els altres els obrien i tallaven. Utilitzaven una destral bastant ampla i de mànec curt; la destral d'esporgar era també ampla però petita, i molt fina de tall.

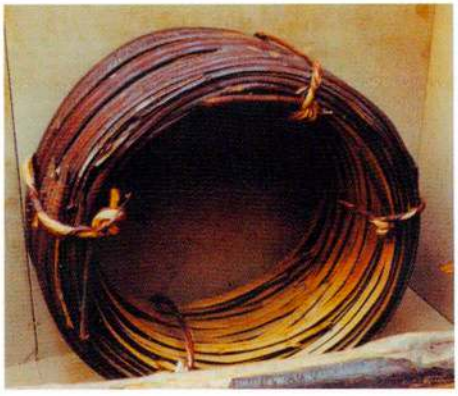

Rotllat. Museu Etnològic del Montseny.

Un cop preparades les tires de fusta, a les més gruixudes i llargues se les feia adoptar forma circular mitjançant el *motllat*: s'introduïen les tires en uns motlles rodons col·locats a terra; s'anaven apilant i es lligaven per parelles; els cèrcols se subjectaven amb tires d'escorça de castanyer, configurant els *rotllats*. N'hi havia de diferents tipus, amb mesures i denominacions estandarditzades. Les tires més curtes i primes

també es podien aprofitar, agrupant-les en paquets, sense corbar-les.

Aquesta feina no era tan lligada com la del carboner, però resultava monòtona i dura, ja que es realitzava en indrets freds i humits, en condicions precàries, menjant malament i dormint en cabanes o barraques rudimentàries i poc còmodes (ja que es desplaçaven molt sovint, i no es podien entretenir gaire en fer els habitatges). Els roders passaven llargues temporades fora de casa.

En el centre de la imatge, de la carena cap avall, vessant llevantina de les castanyeredes del Samon i del Villaró, amb els tons groguencs de principis de tardor (SPV).

A Sant Pere de Vilamajor, tot i que hi ha algunes castanyeredes: la de La Nou, del Samon, del Vilaró, del Terrer..., no se n'obtenien rodells però sí perxes.

L'ofici de roder gairebé ha desaparegut, i només es veu alguna exhibició en certes fires. Segons sembla, en el Montseny encara hi ha una persona que fa rodells.

2.6 Costalers i feixinaires

Entre els bosquerols n'hi havia d'especialitzats en la llenya menuda: eren els costalers i feixinaires; d'altres s'hi dedicaven ocasionalment. Sovint treballaven sols, però de vegades formaven colles. Eren contractats directament per a fer una neteja, o bé demanaven permís al propietari del bosc per netejar-lo, i es quedaven el producte resultant. Els feixos es lligaven amb vegetals diversos (marfull, ginestell, mareselva, vidalba...). El desembosc el feien amb matxos de bast proveïts d'*escumelles*, una estructura de fusta que es fixava damunt del llom i formava una mena de plataforma que sobresortia pels dos costats. Les gabelles es transportaven damunt l'animal posant-ne una a cada costat i la tercera al mig, lligada amb una corda.

Els *costals* es feien amb llenya composta sobretot per branques de pi; anaven destinats als forns de pa (que no requerien tanta escalfor com la que proporcionava l'alzina); també s'havien utilitzat en les llars de foc. Les branques, de diferents mesures, es disposaven ordenadament, de manera que les més primes quedessin al mig, i es lligaven apretant-les ben fort amb l'ajuda d'una *garrotera* o *garrot*. Tenien un pes i dimensions adequades per a ser introduïts per la boca dels forns. Eren més voluminosos que les feixines, i es pagaven millor. Quatre costals formaven una càrrega (uns 120 kg).

Les *feixines* eren feixos compostos sobretot per bruc, però també s'hi afegien arbusts diversos, branques d'arboços, alzines, suros... Anaven destinades als forns de calç, de terrissa, etc. Les branques es lligaven ordenadament, de manera que adoptessin una forma i dimensions que permetessin introduir-les als forns amb comoditat. Deu feixines formaven una càrrega.

Les *gabelles* es formaven amb la llenya menuda, ben apilada i capiculada, deixant els buscalls més grossos a sobre per tal que quedés ben premsada. Es lligaven també mitjançant la garrotera, sense apretar massa. S'utilitzaven en les bòbiles. Tres feixos formaven una càrrega.

Transportant feixines, l'any 1930. Autor i lloc desconeguts. Arxiu Martí Boada.

2.7 Peladors

S'encarregaven de l'obtenció del suro, extraient plaques d'escorça de les alzines sureres (anomenades també suros). El procés s'ha fet sempre de la mateixa manera.

Les suredes s'explotaven ja de forma important el s. XVIII. La millor època va ser el s.XIX, quan hi hagué un gran consum per part dels tapers. En un principi, el suro del Montseny i el Montnegre es venia directament a les empreses de l'Empordà, però aquesta indústria es va anar desenvolupant també a Arbúcies i Breda i a Sant Celoni (on ja hi havia tapers el 1860). El valor del suro ha experimentat alts i baixos al llarg dels anys, en funció de la situació econòmica, la fil·loxera, les guerres... Avui dia aquests boscos resulten rendibles, sempre que es gestionin bé.

Els suros creixen barrejats amb alzines, roures, pins... La capçada no és tan espessa com la de les alzines, deixa passar més la llum, i permet l'establiment d'un dens sotabosc. Les sureres del Montseny són, de fet, una extensió de les de la Selva i el Maresme. Les de Sant Pere de Vilamajor no eren gaire grans, i en general s'han mantingut fins a l'actualitat; les més grans són la de Can Perera de Canyes, la de Can Canal i una prop de Sant Elies, que se segueixen explotant.

La part de l'escorça que va del sòl fins a les primeres branques (l'única que s'aprofita actualment) es coneix com a *calces*, i la que queda damunt de les branques és el *coll*. La capa que s'obté en la primera pela de l'arbre -el *pelagrí*- es tritura o s'utilitza en els pessebres de Nadal; de les extretes en posteriors peles -els *matxots*- se'n pot aprofitar un 15% per a taps sencers, i la resta es tritura i se'n fa aglomerats i plaques aïllants.

Els peladors que treballaven per aquesta zona eren forasters, principalment. Utilitzaven només la *destral de pelar* o *picassa*, ben esmolada, eina especialment pensada

Alzina surera pelada dos cops: dalt de tot, el pelagrí; al mig, el matxot; a sota, la camisa (on ara s'hi aplica un fungicida). Sureda de Can Perera de Canyes (SPV).

per a pelar el suro: molt lleugera, de tall recte i fi, i amb l'extrem del mànec tallat en forma de tascó, per tal de separar les plaques de suro.

L'extracció del suro té lloc a l'estiu, que és quan l'arbre està en ple creixement i l'escorça es desprèn millor (sobretot si la primavera precedent ha estat humida). És un treball pesat ja que es realitza en temps de calor i a les hores de sol, quan el suro està calent. Es comença a treballar de bon matí, evitant les hores de màxima calor. Un cop retirat el suro, es marcaven els troncs amb una referència temporal (per exemple, les dues darreres xifres de l'any en què s'havien pelat). Es coneixia quin arbre estava a punt de ser pelat per diferents indicis: pel so que s'obtenia en picar l'escorça; pel color que presentava una vora del suro d'on s'havia tallat un bocí; per com part s'engrunava o trencava. Els peladors eren sovint gent especialitzada, i passaven tota la setmana al bosc.

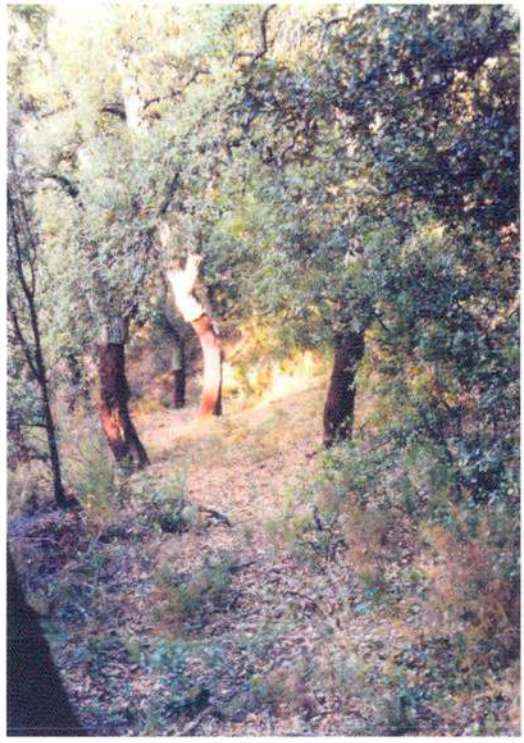

Part d'una *corredora*: una mena de corriol per on es feien baixar els troncs i branques tallats en les aclarides. Sureda de Can Perera de Canyes.

A Catalunya es pela baix, entre 70 i 150 cm del sòl. En aquesta zona, la primera pela es venia a fer quan l'arbre tenia entre catorze i divuit anys, que era quan el tronc assolia unes dimensions adients (un perímetre superior als 60 cm); les successives peles es feien en períodes que anaven dels deu als quinze anys, segons els llocs. Les alzines sureres resisteixen aquesta operació (si no són atacades llavors per fongs o per un incendi) però viuen menys anys i no creixen tant.

El treball es feia entre dos homes. Es començava practicant una incissió circular horitzontal, a dalt, i dues de verticals (una, si el tronc era molt prim, o més de dues, si era molt gruixut), oposades, procurant no ferir l'escorça interior -*la camisa*- que és on hi ha la capa de creixement. Amb el mànec de la destral, fent palanca, s'anava separant l'escorça en forma de plaques -les *rusques* o *pannes*-, procurant que no es trenqués; la part que tocava a terra s'havia desprès prèviament picant-la amb el dors del ferro de la destral. Un altre home -el *burricaire*- era el que traginava les plaques retirades. Si l'arbre era molt gran, i

la zona a pelar quedava molt amunt, es recorria a l'escala de pelador o *al cavall de dos* (cada home s'enfilava damunt les espatlles d'un altre).

Les planxes obtingudes es tallaven per la meitat si eren massa llargues, i s'aplanaven amb pesos (col·locant la interior cap al terra); s'estibaven en piles -els *rusquers*- i després es bullien durant una o dues hores en un perol gros; es retiraven i se'ls treia la tosca. Llavors es classificaven per mides i s'apilaven. Es deixaven reposar un any, i després ja es podien utilitzar.

Segona pela d'uns suros. S'observen les destrals característiques i la manera de fer palanca amb el mànec. Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. Autor: J.M.Có de Triola, 1925-1930. Lloc desconegut.

2.8 Esclopers

Al puntejar el dia, mossos, bover, pastor, porquera,
criades, tothom trasteja calçat d'esclops.
Carles Bosch de la Trixeria. "Records d'un excursionista".

També anomenats esclopaires, aquests treballadors especialitzats feien esclops. No es podien considerar pròpiament bosquerols ja que només part de la seva feina tenia lloc en el bosc, però l'he inclosa aquí pel seu interès.

Els esclops eren un calçat lleuger, resistent i impermeable, que es duia en ambients rurals i de muntanya quan feia fred, plovia o nevava, i quan s'havien de realitzar algunes tasques en llocs humits. Cent anys enrere hi havia gent que no duia altre calçat a l'hivern. En els pobles de la nostra comarca, ben bé fins als anys quaranta del segle XX, els nens encara se'ls posaven per anar a l'escola (un cop a dins, se'ls canviaven per espardenyes). En les zones amb tradició forestal, com és el cas de la Selva, hi havia alguns centres productors importants: Vilobí d'Onyar, Riudellots, Sils, Santa Coloma de Farners... A finals del segle XIX, alguns esclopers es van establir en poblacions de la nostra comarca: Sant Celoni, Llinars, Cardedeu i Granollers. En els últims anys, els més propers que encara treballaven estaven a Llinars i a Granollers.

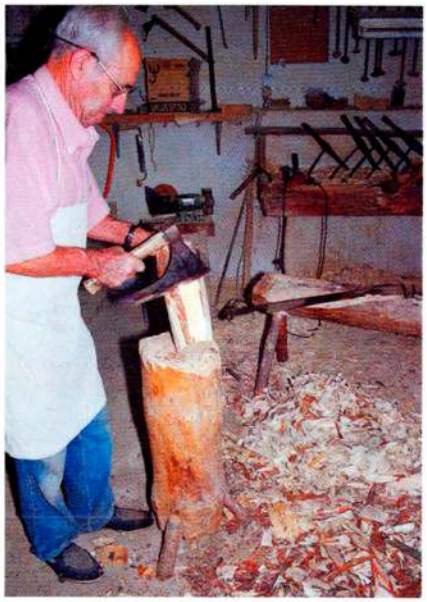

El Jordi Coll en el seu taller de Taradell, començant l'escalabornat, mitjançant la destral de mà característica dels esclopers.

Els esclops es feien amb fustes de diferent mena: en el Vallès s'utilitzava el pi (en els darrers temps, també el salze i el pollancre). En algunes comarques es feien amb vern, faig o noguera, si bé, com més dur era el material, més costava de treballar i més cars resultaven. Es procurava que, tot aprofitant la fusta, la peça final tingués el mínim de nusos o defectes.

Antigament, la primera part del procés es feia en el bosc: l'escloper, ajudat generalment per un altre home, tallava els arbres prèviament contractats amb el propietari (que havien de ser més aviat prims), els xerracava a les diferents mesures, agrupava els buscalls per parelles i, amb la destral de mà i l'aixol els escalabornava, és a dir, començava a donar forma a les peces. Quan ja en tenien unes quantes, se les enduien.

Un cop en el taller, acabaven de donar forma a aquells esclops incipients mitjançant el *contell* (una ganiveta llarga amb un mànec transversal), que s'articulava per un extrem en una mena de tamboret fet amb troncs; després els introduïen en una cavitat practicada en el banc de treballar, els subjectaven fermament amb tascons o estaques i començaven a buidar-los: amb el *tríbec* (una mena de barrina de grans dimensions) feien alguns forats, que després engrandien amb les *culleres*, i acabaven de fer la cavitat interna amb el *botavant* i la *rasa* (de cadascuna d'aquestes eines n'hi havia de diferents mides); per últim, s'afinaven externament amb el *contell*. En altres contrades, les eines podien diferir una mica o rebre altres noms: *picasses, escarpells, buidadores, raspoies, gatusses...*

Esclop acabat de conformar amb l'aixol.

Els esclops constaven de taló, boca, coberta, nas (que podia ser més o menys punxegut, segons els models) i sola. No tot era fusta: hi havia també la *gansola*, peça en forma de mitja lluna clavada en la zona de contacte amb l'empenya del peu, que constava de dues tires cosides (la superior, de cuir, i la inferior, de vellut gruixut), amb borra enmig, per fer una mica de coixí. Un cop acabats, es penjaven en claus de la llar de foc, per tal que s'assequessin i es fumessin. Després es *trincaven* (es copejaven entre sí) i es pintaven de negre o s'envernissaven per sobre. També se'ls podia posar una tira de corretja, perquè no caiguessin dels peus, o bé una turmellera de pell amb ullets i cordons, per als nens. Generalment se'ls ornamentava amb algun motiu senzill, a base de flors o dibuixos.

Hi havia marxants que passaven a vendre els esclops pels pobles, i també anaven a les fires.

Els esclops van ser desplaçats pels calçats de goma, cap als anys 60 del segle XX. En els darrers temps, encara algú els utilitzava per a treballar a l'hort, netejar les corts i fer feines que impliquessin mullar-se els peus. A Sant Pere de Vilamajor, l'últim que va fer esclops va ser en Josep Amargant, que va treballar principalment a Sant Antoni de Vilamajor. Actualment, un dels pocs (potser l'únic) que queden en actiu a Catalunya és en Jordi Coll, esclopaire de Taradell, que mostra el seu ofici en fires d'activitats artesanals.

Dues parelles d'esclops de diferents models i en diferents etapes de fabricació.

3. Activitats relacionades amb la neu o el gel

Nevaters i pouaires

Des de temps antics, ja s'havia buscat la manera de conservar la neu o el gel a fi d'utilitzar-ne les propietats refrigerants en èpoques de calor. Introduïnt-los en cavitats soterrades i aillant-los adequadament, es podien mantenir alguns mesos. S'usaven en la conservació d'aliments, en medicina i gastronomia. Tot i la dificultat del seu transport, van ser la base d'una indústria frigorífica que va iniciar-se el segle XVI, adquirí el màxim desenvolupament el s.XVII i desaparegué cap a finals del segle XIX.

Aquesta activitat es duia a terme en zones de muntanya amb clima prou fresc, en dipòsits privats (tot i que en alguna ocasió podien ser comunals). El propietari els omplia i després venia la neu, o bé arrendava el pou. Aquesta complexa activitat donava guanys importants i estava molt reglamentada: s'establien contractes de proveïment, es fixaven impostos, permisos de construcció del pou, es determinava qui podia vendre el gel en un municipi, etc. Al Montseny també es van constituir companyies i agrupacions de propietaris i jornalers. Les últimes campanyes al massís es van fer cap a finals dels anys quaranta del segle passat.

Els dipòsits podien ser de diversos tipus:

Pous de glaç. Consistien en una cavitat soterrada, generalment cilíndrica, revestida d'obra o de pedra seca, coberta per una cùpula del mateix material, en què s'havien practicat una o més obertures, lloc per on s'introduia el gel. No eren massa freqüents en aquestes contrades. Es feien sobretot en les fondalades situades a la vora de fonts o rieres amb prou cabal; l'aigua es recollia i es deixava gelar en unes basses grans de poca fondària. Quan la capa de gel arribava a uns 20 cm de gruix, els serradors, utilitzant com a guia un llistó de fusta o unes plantilles, en tallaven blocs d'uns 120 x 70 cm, que venien a pesar uns 100 quilos. Els carregadors agafaven els blocs amb uns ganxos i els anaven dipositant en carros, on serien transportats fins al pou. Els descarregadors els anaven introduint a dins amb una politja i un torn muntats en un petit cobert situat al

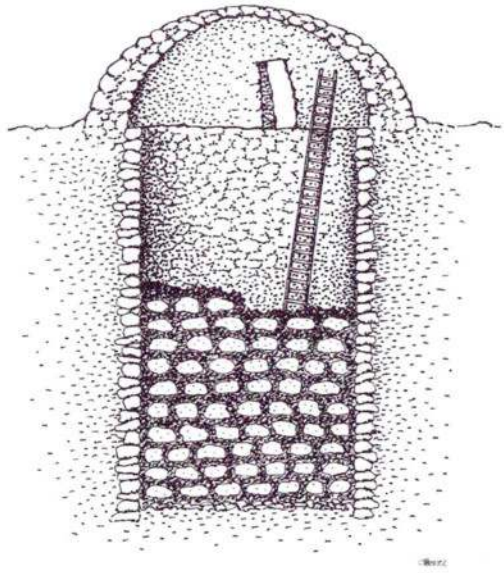

Secció d'un pou per a conservar neu o gel, cobert per una cúpula de pedra.

davant. Els blocs de gel s'anaven apilant, ben envoltats de palla, boll o fullaraca, per tal que no se soldessin. Els espais que anaven quedant s'omplien amb gel picat. Entre capa i capa es disposava un gruix de palla o fullaraca, i així successivament. Un cop el pou ple, es cobria amb branques i fulles i, damunt, s'hi tirava terra. El dipòsit no es tornava a obrir fins a l'arribada de la calor.

Els *empouadors* utilitzaven esclops; no els calia guants, ja que amb els ganxos no havien de tocar directament el gel. Aquests treballadors, com és lògic, feien altres feines la resta de l'any.

Els pous de més anomenada estaven a L'Avençó (Aiguafreda), on encara se'n conserva algun. La facilitat de congelació i les bones comunicacions van fer que aquests pous estiguessin en actiu molt més temps que d'altres del massís: gairebé fins a finals dels anys trenta del segle XX.

Pous de neu. Eren similars al descrits en l'apartat anterior, i de vegades també estaven coberts per una mena de cúpula; solien tenir un escorredor al fons. Al Montseny s'obrien en les parts altes de la muntanya (generalment per damunt dels 1.000 m), en llocs obacs i protegits, on l'aigua d'escorrentia no hi pogués entrar. Els qui hi treballaven eren els *nevaters*.

La neu es recollia amb pales o baiards, i s'anava emmagatzemant separadament, en blocs (obtinguts piconant la neu dins d'un motllo o bé a partir de boles aixafades), que es baixaven al fons del pou mitjançant una corriola i cordes, i s'anaven recobrint amb aïllants vegetals diversos (boll, fenàs, fullaraca...); d'aquesta manera s'evitava que formessin una massa compacta. De vegades, s'anaven disposant alternadament capes de neu comprimida i capes de branques i fulles, procediment del qual se n'obtenia plaques, més fàcils d'extreure. Els nevaters també dormien en barraques si tenien molta feina i estaven lluny de casa.

Una variant era la poua o congesta, cavitat molt més ampla, de forma semiesfèrica, envoltada de vegades per un muret senzill i desprovista generalment de coberta de pedra. Devia ser com una reserva de neu, i es feia en llocs on aquesta ja s'hi acumulava de manera natural. Un cop net l'entorn de branques i pedres, la neu s'anava recollint i es transportava cap a la poua mitjançant portadores

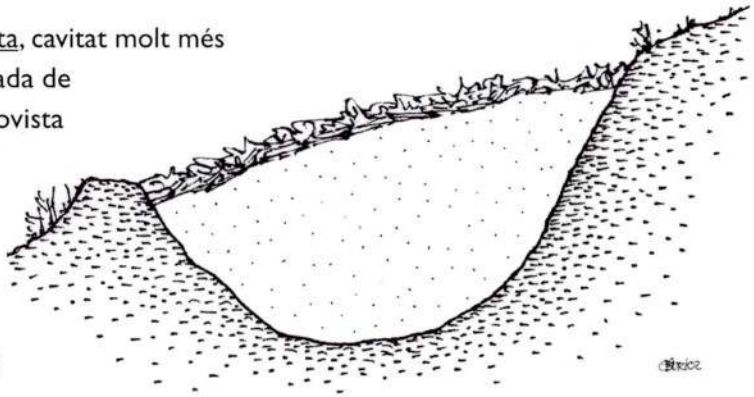

Secció d'una poua, recoberta amb branques i terra.

i recipients diversos i s'abocava a dins.

Es començava a empouar quan s'havien format uns bons gruixos de neu, generalment cap al gener o febrer, i es perllongava l'activitat mentre hi haguessin nevades. Hi treballava força gent a fi d'enllestir la feina aviat i no desaprofitar la neu. La majoria del personal eren pagesos de la contrada que treien així profit del temps lliure de què disposaven a l'hivern. Era una feina dura, sobretot la que es feia dins del pou, fred i humit. Allí anaven apilant els blocs o bé piconaven regularment la neu, col·locant-se en fila i seguint una trajectòria en espiral cap al centre. Un cop el dipòsit estava ple, es cobria amb bigues, branques i terra (més rarament, amb pedres).

La neu i el gel s'anaven retirant al llarg de tot l'any. En les congestes, la neu es treia a bocins amb pics i destrals, i mitjançant un motlle se'n feien blocs, els quals es recobrien bé amb boll i sacs i es carregaven en matxos. El transport era delicat, ja que seguia corriols accidentats i tortuosos i s'havia de fer de nit o molt de matinada. En el cas dels pous de glaç, el transport era més senzill i econòmic, ja que estaven situats en cotes més baixes, més a prop de les vies de comunicació; els blocs de gel s'anaven retirant, es destapaven i es carregaven directament en un carro.

Tant la neu com el gel es duien als centres de consum al més aviat possible, aprofitant les hores fresques del dia per tal de minimitzar les inevitables pèrdues per fusió que -en el cas de la neu, sobretot- podia arribar a un terç del producte. Es consumia en els pobles de la comarca i també en llocs allunyats, com Barcelona.

No resulta fàcil localitzar avui dia els antics pous, ja que fa molts anys que es van abandonar. Molts s'han enrunat i s'han omplert de restes, o bé han desaparegut a conseqüència d'algun moviment de terres. En el terme municipal de Sant Pere de

Pou d'en Bessa (o del Diable, perquè el va construir en una nit, segons la llegenda). A dalt, el Josep Pujol, de Can Canal, que em va portar pel terme a fi de recollir informació sobre el terreny. SPV.

Vilamajor es van construir alguns pous de neu en el vessant nord-est dels turons del Pi Novell, del Samon i de Palestrins (i potser també en el collet de Sant Elies), a una altitud a l'entorn dels 1100 m, els quals són els que estan situats més al sud del Montseny. En són testimonis les restes que ens han arribat i la toponímia que hi fa referència: el pla dels Pous, el coll del Pou d'en Bessa o del Diable... El pou més notable és el d'en Bessa, situat entre els turons del Samon i del Sui, gairebé al límit del terme municipal; és un dels pous de major fondària del massís, i conserva encara part de la paret de pedra seca. Segons en Joan López i Cortijo hi ha vestigis de dos o tres pous més, de poca fondària, que eren probablement congestes.

4. Manufactures diverses

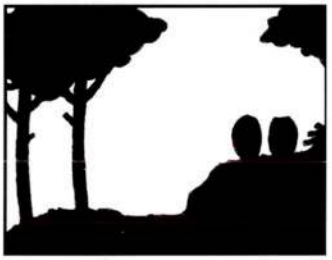

4.1 Obtenció de pega

La pega era un producte que s'obtenia mitjançant destil·lació seca de la fusta. S'utilitzava directament com a combustible, en l'enllumenament de carrers; com a impermeabilitzant d'embarcacions i de recipients, per a marcar el bestiar; també intervenia en la preparació de pintures i vernissos, en alguns processos industrials i en la fabricació d'alguns medicaments i dels arquets dels instruments de corda.

Els *pegaters* utilitzaven llenya de pi, sobretot, i també d'alzina, que sotmetien a cuita lenta en uns forns especials, evitant que s'inflamés. Durant el procés s'anaven desprenent compostos volàtils (àcid acètic, formol, creosota...) i s'obtenia la pega, substància viscosa i molt fosca. Com a residu quedava la fusta carbonitzada.

Aquests forns eren uns recipients grans de terra cuita, de forma ovoide, aixecats damunt d'unes quantes pedres que feien de fonaments. Tenien una alçada aproximada de 2,40 m., i un diàmetre màxim de 1,60 m. Podien acabar en punta o en pla, de vegades amb una obertura com de xemeneia.

Es construïen en els boscos de pins i alzines de les parts baixes del Montseny, el Montnegre i el Corredor, prop de camins i carreteres. En queden molt pocs en condicions acceptables (n'hi ha restes notables a Can Valls, d'Olzinelles). És possible que també s'utilitzessin per a obtenir pega alguns forns antics de ceràmica. Aquest seria el cas d'uns forns trobats a Cànoves, que són cavitats obertes en la roca.

Aquesta tecnologia rudimentària es remunta a l'edat mitjana i fa més d'un segle que no es practica. Gairebé no existeix documentació al respecte i se'n sap molt poc.

Restes dels forns de pega de Can Valls, uns dels més ben conservats. Olzinelles, 1984.

Secció d'un forn de pega de terra cuita.

4.2 Elaboració de trementina

Aquest procés tenia lloc sobretot en la zona pirinenca. La trementina de pi d'alta muntanya (pi roig o pi negre) era la més comuna. Per a obtenir-la, de mitjan febrer a primers de març es feien uns talls de cinc a deu mm d'amplada en l'escorça de l'arbre i es recollia el suc resinós, que formava una massa viscosa, granulosa, amargant i d'intensa olor; després d'un repòs llarg se separava un líquid espès i transparent.

La venda es feia de forma ambulant: al Montseny hi venien dones de la Cerdanya, generalment, sempre per parelles, que recorrien a peu tot el massís, fent diversos viatges cada any. Duien la trementina en atuells de terrissa i un gran farcell amb herbes i ungüents; també venien tabac (de fumar i medicinal) i, sovint, pega. Eren molt valorats els seus coneixements remeiers. Anunciaven el seu pas amb el crit tradicional de «trementina, oli d'avet, tabac negre». Al Montseny, les últimes es van veure cap al 1930.

4.3 Obtenció de calç

Eren les onze llargues, i fins a cosa de les tres de la tarda no comptava arribar a lloc: aleshores vindria el descarregar, fer pa-i-beure i, per a no tornar de buit, recollir una carretada de calç en el forn de raig que es trobava al pas.
Víctor Català. "La fi dels tres".

El procés s'efectuava en zones calcàries, i la calç obtinguda s'utilitzava en construccions d'una certa importància en indrets propers, si bé també es podia vendre a altres propietaris de més lluny. Sovint constituïa una ocupació complementària dels bosquerols.

La pedra calcària s'extreia de la pedrera i es portava al forn. Aquest es construïa sempre en un marge, i tenia forma de pou, d'uns tres o quatre m de diàmetre per uns cinc m d'alt, amb una bona obertura al damunt. Les parets eren gruixudes, de granit o d'obra, per tal de resistir la cuita. La part superior podia estar tancada per una mena de cúpula. Es carregava per dalt i es buidava per sota. Amb la mateixa pedra es construia una falsa cúpula interior, que s'aixecava damunt d'un graó perimetral de la base i dividia l'interior del pou en dues parts: la superior s'omplia de pedra calcària, i en la inferior es feia el foc. Es deixava a baix una petita finestra per on s'aniria abocant la llenya prima ja preparada: les feixines, esmentades anteriorment.

La cuita seguia un procés complex, marcat pels canvis de color de la pedra de la volta: després d'un dia, a foc lent, es tornava negra; un dia després, blanca; un dia més tard, vermella; al final, groguenca (tot plegat durava entre set i deu dies). Cada fase requeria la quantitat de llenya adient a la temperatura necessària, que s'anava introduint al forn mitjançant forques llargues (ja que la intensa escalfor no permetia acostar-s'hi gaire). Hi solien treballaven tres homes, en torns de quatre hores cadascun, i s'havia de vigilar contínuament que no s'apagués. Quan estava a punt,

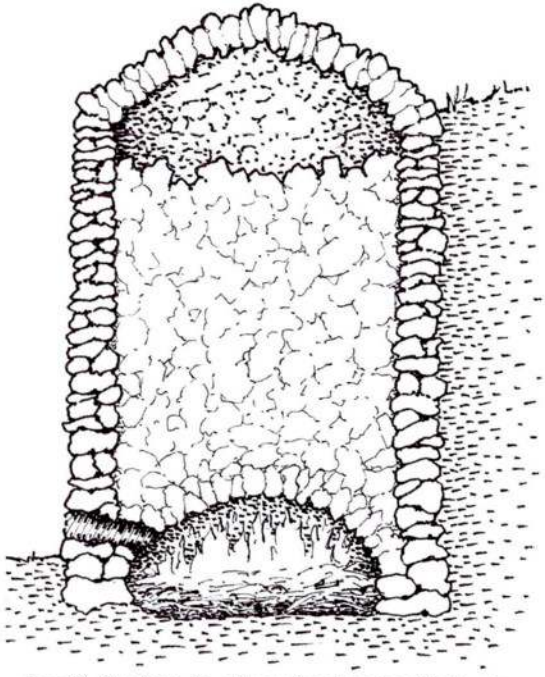

Secció d'un forn de calç en funcionament, ja tapat.

es netejava la cavitat inferior, s'ensorrava la volta falsa mitjançant uns ferros llargs, i la calç queia al fons. Es portava en carro a l'obra i allà se li afegia aigua.

La pedra calcària no abunda al Montseny. A Gualba hi havia molts forns. Fa molts anys que la calç no s'obté per aquest sistema. A Sant Pere de Vilamajor hi ha algunes restes de forns similars: un parell a la vora del pla del Forn, un a ponent del Mas Forts...

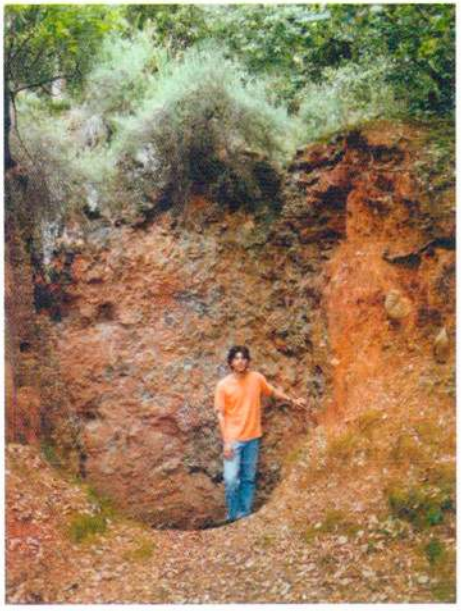

Restes d'un possible forn de calç, prop del Mas Forts (SPV).

Part superior d'un altre possible forn de calç, ja gairebé ple de terra i fullaraca. Indret proper al pla del Forn (SPV).

4.4 Fabricació d'objectes de vidre

Aquest procés tenia lloc a la muntanya quan el punt d'extracció dels minerals corresponents estava a prop del bosc que podia subministrar el combustible. El mineral es triturava amb unes moles, en un lloc proper, se li barrejava els productes necessaris i es fonia en uns gresols, dins d'un forn, a una temperatura propera als 1.000 graus, fet que obligava a tenir el forn encès dia i nit. Un cop fos el material, amb un tub metàl·lic es retirava una mica de la massa pastosa i se li donava forma bufant i girant, o bé introduint-la en motlles.

En aquests forns es fabricaven objectes senzills de vidre, que, degudament embalats, es transportaven en matxos de bast o en carros.

5. Activitats extractives

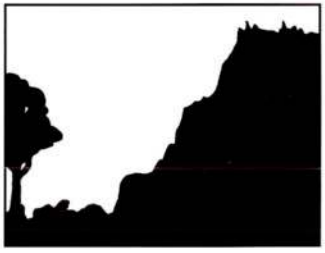

5.1 Picapedrers

Les pedres són com campanes, una bona pedra, penjada, fa un so net, tens, metàl·lic; si en colpir una pedra no sona bé, ja la podeu deixar per dolenta: és que té vetes a dins que faran que es trenqui a les mans quan sigui picada.
Lluís Racionero. "Cercamón".

La fase inicial del treball dels picapedrers tenia lloc en la pedrera, a cel obert, on s'anaven extraient blocs de dimensions diverses, en funció de la utilitat final de la pedra i les característiques de la paret de roca.

El procediment habitual per partir la pedra era el següent: els *trencadors* marcaven una línia de tall i amb l'acció de barrines hi anaven fent una sèrie de petits forats, a poca distància entre si; hi introduïen un tascó en cadascun i els anaven clavant ordenadament amb un mall, aplicant un cop sec i contundent cada vegada, fins que s'iniciava una esquerda i la pedra es trencava de manera neta. Després es transportava amb carros o camions als forns de calç, a les trituradores (que en feien mosaics, pedra artificial), etc. Si la pedra anava destinada a fer elements de la casa (àmpits, brancals, llindes...), un cop rebutjades les peces amb esquerdes i altres defectes es duia al taller, on els picadors li donarien la forma convenient.

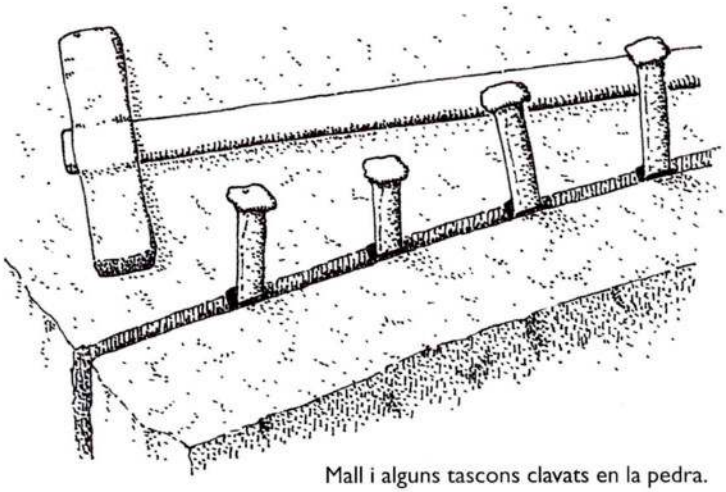

Mall i alguns tascons clavats en la pedra.

Hi havia també els *llosers*, que feien lloses a partir de pedra sorrenca del Tagamanent, del Brull.. i utilitzaven pic, martell i cisell.

Aquesta feina ha anat de baixa, i les antigues eines han estat substituïdes per escarpes pneumàtiques i potents serres. L'ofici, però, no ha desaparegut del tot, i encara estan en actiu uns pocs tallers que treballen, si convé, amb els procediments tradicionals.

A Sant Pere de Vilamajor les pedreres més importants són la de Can Planell, la del Samon i la de Can Marçal, la major part de les quals ja no s'exploten.

Pedrera de Can Planell, actualment fora d'ús.
Està situada entre Can Planell i Can Mongol (SPV).

5.2 Miners

Al Montseny hi va haver extracció d'ametistes, i també d'or (a la Tordera), amb caràcter temporal; no van tenir gaire importància.

Al llarg del temps, hi ha hagut diverses explotacions mineres en el terme municipal de Sant Pere de Vilamajor. En citaré algunes:

A Santa Susanna es va intentar el 1847 una explotació de mineral de ferro, sense èxit.

El 1884, Tomàs Balvey fundà una societat per a explotar un jaciment de mineral de manganès, però no va donar gaire rendiment.

Les Coves de Can Nadal, situades a prop de la masia del mateix nom, són unes antigues mines de lignit abandonades; encara avui es pot recórrer una galeria que fa uns 100 m de llarg.

6. Transport

6. I Traginers

I el sol anà davallant vers la carena. Llargues ombres s'arrossegaven per la vall, tota remorosa dels cants de les colles que plegaven de les treballades, dels grinyols de les carretes camí del poble, de les esquelles dels muls de bast que baixaven carbó de la boscúria.

Josep Pous i Pagès. "L'home bo".

Aquests homes realitzaven transports mitjançant bèsties de càrrega. Si bé podien utilitzar ases i cavalls, donaven més bon resultat -sobretot en terrenys accidentats- els matxos o muls, híbrids procedents d'encreuament de cavall amb somera, o d'ase amb euga; de talla intermitja, forts, soferts i resistents. Antigament aquest sistema era el més indicat per a fer el desembosc, portant productes forestals diversos (feixines de llenya per als forns de pa; sàrries de carbó o llenya per a les cuines, suro, taulons, perxes...) des del punt on es produïen fins a la la plaça carregadora o de descàrrega, on s'apilaven fins que passaven als carros (o als camions), que els durien al lloc de destinació. Si es trobaven amb algun punt concret on els animals no podien passar, ells mateixos duien la sàrria a l'esquena.

Els traginers disposaven d'un parell o més d'animals, prèviament ensinistrats, que no sempre eren seus. Generalment aquesta feina la feien pagesos del poble o de llocs propers, que feien transports de forma temporal, o bé forasters que venien amb els animals en les èpoques de més feina. Quan s'ocupaven del desembosc, generalment eren contractats pel negociant, i anaven a jornal fix. En campanyes grans es podia necessitar més d'un traginer.

Plaça de descàrrega de pannes de suro; en aquest cas, el material portat pels matxos és carregat en camions. Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. Autor: J.M. Có de Triola. Lloc i data desconeguts.

En cada poble n'hi acostumava a haver dos o tres: a Sant Pere de Vilamajor hi treballava sobretot gent forana: el Nari, de Cànoves; el Lai, de Sant Esteve de Palautordera, i algun altre, cadascun dels quals només se solia moure per les terres d'un mateix propietari.

La jornada de treball era de dilluns a dissabte; quan havien de dormir fora de casa i feien el desembosc de carbó, per exemple, transcorria així: el dilluns es llevaven a dos quarts de sis, donaven de menjar als animals i preparaven els aliments que s'havien d'endur. Els col·locaven el bast, carregaven les sàrries, les provisions, la garrafa de vi i l'aliment del matxo (una bala d'alfals i un sac de garrofa, per exemple) i sortien cap a la muntanya quan venien a ser dos quarts de set o les set. El trajecte podia durar fàcilment de dues a quatre hores. Un cop arribats al lloc, descarregaven les sàrries, duien el fato i el menjar dels animals a una casa de pagès propera, prèviament concertada, i tornaven al bosc per a carregar les sàrries que els carboners ja havien pesat. El viatge d'anada i tornada des del lloc de recollida del material fins a la plaça de descàrrega era el *volt*. Els traginers solien portar dos o tres animals (fins a cinc, de vegades). De pujada, podien dur en cada viatge de 500 a 700 kg, i de baixada, de 800 a 1.000 kg.

Traginers. Autor, lloc i data desconeguts. Arxiu Martí Boada.

Per carregar els animals, agafaven la sàrria per les nanses laterals, se les posaven sobre els genolls amb un moviment sobtat, l'alçaven i, amb un cop de pit -al temps que estiraven una mica els braços- la posaven damunt el bast; mentre lligaven la sàrria l'apuntalaven amb un bastó, el *pal servador*. Tot plegat requeria uns quatre o cinc minuts. Podien rebre alguna ajuda de bosquerols i carboners, si els tenien a la vora. Sempre que era possible, miraven d'enfilar-se en alguna petita elevació del terreny per tal de quedar una mica més enlairats que l'animal i facilitar així la tasca. El procés era delicat, ja que era important que la càrrega quedés ben subjectada i ben repartida, per tal d'evitar que la bèstia es pogués desequilibrar en algun pas difícil i caure pendent avall, amb el risc de perdre animal i mercaderia. Calia força i traça. La descàrrega, en canvi, es feia en menys de la meitat del temps.

El matxo duia una sàrria a cada costat, que contenia mitja càrrega (60 kg) cadascuna. Quan duien rodells, en carregaven sis a cada animal (suposaven uns 180 quilos). Quan portaven troncs d'arbres i perxes de castanyers, que es tallaven a uns dotze pams de llargada, el pes s'acostava als 200 kg per matxo. Quan es tractava de pannes de suro, duien també de 180 a 200 kg, i el volum era considerable; calia subjectar-les bé si no estaven ja lligades; es recorria als *escorbeis*, uns troncs de pi corbats que es subjectaven verticalment en una estructura fixada damunt del llom de l'animal.

Els *matxos de bast* rebien aquest nom perquè duien un *bast*, que era un guarniment curt que se'ls

adaptava al llom i estava constituït per una base d'abundant llana, un teixit de palla de sègol sense batre i dues peces de fusta, corbades. Se subjectava mitjançant una corretja ampla que passava sota la panxa de l'animal. Al darrere hi anava una fusta ampla folrada amb pell de teixó; al davant, una corretja de cuir. Al damunt es fixaven les *sàrries*, una mena de cabassos grans d'espart trenat pla, de dimensions adequades al tipus de càrrega (com més lleugera era, més volum podia transportar-se en cada viatge) i que pesaven a l'entorn dels tres quilos. Quan calia transportar càrregues voluminoses es recorria a les *escumelles*, una estructura lleugera de fusta feta amb troncs prims, que es posava sobre el llom i formava una plataforma quadrangular que sobresortia a banda i banda.

El conjunt de guarniments dels animals podia tenir abundants elements decoratius (picarols, borles de colors...). Es guiava l'animal pel davant, agafant-lo pel ronçal. Les ordres que els donaven eren: *«arri»* per avançar; *«allà»* o *«osque»* per recular; *«bo»* per aturar-se.

Collar i altres arreus del matxo de bast, peces que eren fetes pels basters. Museu Etnològic del Montseny.

Cap a quarts de nou del vespre, un cop acabada la feina, tancaven els matxos a la quadra o al porxo i els donaven menjar, que solia consistir en alfals i garrofes. Es feien el sopar, i menjaven sols o, sovint, en companyia de la gent de la casa (llavors s'explicaven notícies, de vegades encara jugaven una estona a cartes o al dòmino...) i anaven a dormir a la palla. Al matí següent, es llevaven a dos quarts de sis, donaven menjar als matxos, prenien una torrada amb algun glop de vi, i començaven la feina. El dissabte plegaven abans i tornaven a casa; llavors aprofitaven per dur els animals al ferrer per a repassar o col·locar ferradures.

Era una feina dura, sobretot quan feia mal temps, ja que treballaven igualment tan si plovia com si nevava, amb fred o amb calor. Si els queia un xàfec al damunt, s'assecaven al sol, a la vora del foc, o bé abrigats amb mantes i palla. En els darrers temps d'existència, la proliferació de pistes forestals va escurçar considerablement els camins de desembosc (ja que els carros i camions podien penetrar més en el bosc) i això va fer que els traginers haguessin de carregar i descarregar els animals més cops al dia, i acabessin, per tant, esllomats.

El Montseny, amb la seva orografia accidentada, estava solcat per una extensa xarxa de corriols i camins carboners que arribaven fins a les zones de treball dels bosquerols, els obradors dels roders, les

places carboneres... En gran part eren vies de desembosc, que seguien trajectes llargs i amb moltes zigazagues, per tal de suavitzar els pendents i aconseguir que els matxos carregats els poguessin transitar amb una certa comoditat, amb el mínim risc d'estimbar-se. Es procuraven mantenir sempre en bones condicions i lliures d'obstacles.

Antigament, els traginers eren els únics que podien baixar materials de la muntanya. La millor època per a ells va ser durant els segles XVIII i XIX. Se'ls veia sovint en els colls de les muntanyes i en els principals camins de bast. A Sant Pere de Vilamajor, a l'hivern, hi havia arribat a haver prop d'uns vint animals treballant. El desembosc amb matxos de bast va anar desapareixent a partir de mitjan segle XX.

Traginer amb part de la seva corrua de matxos carregats amb sàrries (de carbó, probablement).

6.2 Carreters

A quarts de quatre entraren al poble i s'aturaren davant la rectoria. El Ros apuntalà el carro, desenganxà el matxo, l'entrà a una establa, li tirà una braçada d'userda, i ell i el Feliu se n'anaren a la taverna a fer beguda.

Víctor Català. "La fi dels tres".

Amb aquest nom es coneixien tant els que feien transports amb carro com els que els construïen. M'ocuparé només dels primers.

Els carros van ser un important mitjà de transport, ja que podien dur volums i pesos considerables. En els indrets muntanyencs, els camins de carro enllaçaven les places de descàrrega amb les vies principals del pla; no n'hi havia gaires, ja que era difícil d'obrir-los i de mantenir-los en condicions; solien estar en mal estat, fet que exigia l'ús de carros amb rodes de gran diàmetre (els més habituals en el món rural), que enlairaven molt la superfície de càrrega i feien el treball més incòmode. S'utilitzaven vehicles d'un sol eix, més maniobrables.

Entre els carros que transportaven els productes del bosc i la muntanya hi havia els d'*escala*, proveïts de baranes de barrots, i els carros de *trabuc*, amb una caixa que girava sobre un eix horitzontal i es podia tombar a fi de buidar-la. Els que feien el desembosc de la fusta portaven llandes fortes i una protecció de planxa de ferro per a les corbes de les rodes. Podien dur sàrries penjades als costats, i al darrere, si calia.

Cada carro anava tirat per un o dos cavalls o matxos. En el darrer cas, el del darrere, que anava dins dels braços del carro, era l'*esqueler*, animal gran i fort; el del davant era el *ganxer*, que havia d'entendre bé les ordres del carreter. Ambdues bèsties solien ser més aviat rabassudes, amples i potents. Amb un animal es podien transportar sis o set càrregues; amb dos animals, deu o dotze.

Imatge actual. Fira dels Tres Tombs. Bigues i Riells, 2004.

Els carreters que anaven al bosc s'havien de llevar entre una hora i una hora i mitja abans de ser al lloc, donaven de menjar als animals, omplien el senatxo (cabàs d'espart que anava penjat per fora de la barana del carro) amb els aliments i estris per cuinar que s'havien d'endur, i emprenien el camí. Esmorzaven ja al bosc. La feina de carregar els carros era dura, i requeria molta traça i força física. Quan el pes d'alguna peça (com per exemple un tronc) era considerable, desenganxaven els matxos o cavalls ganxers i recorrien a la seva força. Al vespre, quan s'havia descarregat el carro i tret els guarniments dels animals, se'ls duia a la menjadora i se'ls alimentava. Llavors el carreter anava a sopar i descansava, ja en la pròpia casa o bé a la muntanya (ja que també n'hi havia que passaven la setmana al bosc). Aquest ofici requeria també conèixer molt bé els animals, saber fins a on podien arribar, fins a on es podia carregar el carro... Era sacrificat i sovint, mal pagat.

Els carreters transportaven els productes del bosc fins a la carboneria, la serradora, els tallers..., segons el cas, o bé fins a l'enllaç amb altres mitjans de transport (trens, camions, etc.). A Sant Pere de Vilamajor els duien fins a Llinars, on hi havia les serradores i l'estació del tren; posteriorment, els deixaven en magatzems de la població, on els camions passaven a recollir-lo. L'apertura de pistes amb mitjans mecànics va fer que els camions arribessin gairebé a tot arreu, i els carros van anar desapareixent. Entre els darrers carreters de la població hi havia el Josep Rovira, el Pere Bruguera i el Josep Bruguera.

6.3 Raiers

De cinc trams los rais avio
de la Pobla a Balaguer,
los empenc i los arrio
com sa rua el traginer.
Tot sovint lo rai s'apunta;
¡quin treball si es desconjunta,
trabucant a aquell que el munta
com cavall al cavaller!

Jacint Verdaguer. "Cançó del raier".

Aquests homes efectuaven el transport de fusta seguint el corrent dels rius cabalosos. Atès que el curs d'aigua del Montseny no permetia aquesta pràctica, en parlaré breument.

Els troncs o bigues es lligaven formant trams, que s'unien uns a continuació dels altres i constituïen el rai. Els lligalls es feien amb vidalba o branques de salze, avellaner, etc. La conducció requeria dos raiers: el *davanter*, que duia el rem situat al davant de tot, i el *cuer*, que portava el que anava muntat en el darrer tram. Els rais constaven de dos a set trams, segons els rius, i podien arribar a fer uns quatre m d'ample per cinquanta m de llargada, i pesar unes trenta tones.

Aquest sistema de transport, que, en ocasions, també portava persones i mercaderies, es va acabar cap al 1930. Tenia lloc principalment en els rius Segre, les dues Nogueres i el Cinca; aigües avall, anaven a parar a l'Ebre, i podien seguir fins a Tortosa, si calia. També s'havia utilitzat en els rius Cardener i Llobregat.

7. Recol·lecció

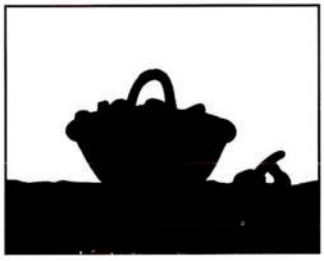

Pinyons. El procés de recollida es feia generalment a l'hivern, i era el següent: les pinyes del pi pinyer es despenjaven i s'estenien a terra, envoltades per pinassa, que després s'encenia per tal que s'obrissin amb l'escalfor; llavors s'anaven picant i fregant, amb una mena de raspa, a fi de separar els pinyons, que es rentaven amb aigua (per eliminar la capa fosca externa) i un cop secs s'ensacaven.

Els propietaris de les pinedes espinyonaven pel seu compte o bé llogaven jornalers (vinguts normalment de fora). Com succeeix també avui dia, es recollia sense permís en cas de pinedes petites o abandonades.

Bolets. La recolecció la solien fer les dones i la mainada, i també hi participaven els homes quan el temps no els permetia treballar la terra. Els de major valor comercial (rovellons i pinetells, sobretot, i també rossinyols i carlets) es destinaven a la venda.

La majoria dels exemplars que es recollien a Sant Pere de Vilamajor i poblacions properes es portaven a Llinars del Vallès, lloc estratègic, ben comunicat pel tren, on tenia lloc, cada dia de la temporada, un mercat important al que hi anaven molts compradors de Barcelona. També es duien als mercats setmanals de Sant Celoni i de Granollers.

Tòfones. Se'n trobaven, en quantitats limitades, als vessants de Tagamanent i cap al Brull. Les anaven a buscar gent de Centelles, que utilitzaven gossos ensinistrats. La proliferació moderna de senglars en el massís va acabar amb aquesta pràctica.

Maduixes. Aquests fruits silvestres, propis de llocs humits i frescos, es recollien per al consum familiar, però algun cop es duien a vendre. De vegades també intervenien jornalers forans.

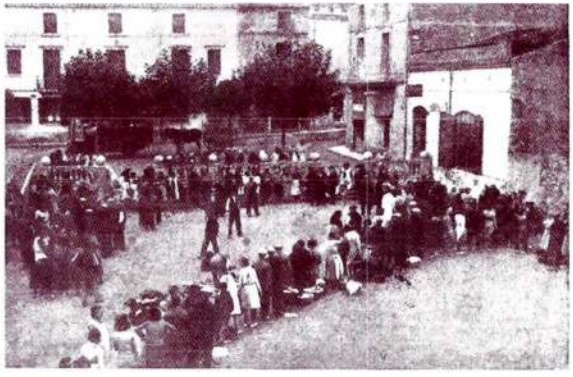

El mercat de bolets que se celebrava en la plaça de l'Ajuntament de Llinars, l'any 1951. Autor desconegut. Arxiu Jané-Nogueras.

Castanyes. Solien ser collides per la mateixa gent dels masos on hi havia alguns castanyers. En zones amb extenses castanyeredes (com a Viladrau..) se'n cuidaven colles de sis a vuit jornalers, sovint procedents de la plana de Vic.

Glans. Aquests fruits s'utilitzaven com aliment del propi bestiar, i també es venien (se n'obtenia un

rendiment econòmic acceptable en èpoques d'escassetat d'altres aliments alternatius). Les glans més preuades eren les d'alzina surera, més dolces.

Escorça de pi. Es recollia la de la pinassa, espècie que viu en la muntanya mitjana. Antigament tenia aplicació en les adoberies.

Branques de grèvol. S'utilitzaven per a fer rams per Nadal. Avui dia aquesta pràctica està prohibida.

Altres. Narcisos, plantes medicinals, etc.

8. Situació actual

El 60% del territori de Catalunya es considera zona forestal. Cal destacar que el 80% dels boscos és de propietat privada, contràriament al que succeeix en la resta d'Espanya; aquesta xifra arriba al 95'6% en el cas del Vallès Oriental.

La quarta part de la superfície forestal catalana és parc natural o zona protegida. En la nostra comarca hi ha 3.738 ha que són públiques, de les quals 3.454 pertanyen al Servei de Parcs de la Diputació de Barcelona i 284, a la Generalitat de Catalunya. Percentualment, aquestes xifres estan una mica per sota de les que corresponen a la resta de comarques de la regió metropolitana de Barcelona.

Segons dades del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals (CREAF), referides a l'any 2000, a Sant Pere de Vilamajor, amb una superfície de 3.474 ha, n'hi havia 2.505 de zona forestal i 171 de matolls; en resulta un 72,1% de boscos, xifra que situa al municipi en el quinzè lloc dels 42 que integren el Vallès Oriental (que té, en conjunt, un 59,56% de bosc). Pel que fa al nombre d'exemplars, les estimacions fetes a Sant Pere de Vilamajor donen una xifra de 3.192.000 (que representa el sisè lloc de la comarca), amb predomini de l'alzina, sobretot (amb 1.747 peus/ha) i el pi blanc.

En els darrers decennis la superfície forestal ha crescut molt (un 17% en només deu anys), degut sobretot a un procés d'expansió natural, que l'ha fet envair inexorablement les antigues pastures i els camps abandonats; també hi han contribuït, en menor mesura, les noves plantacions arbòries. En les zones més o menys humides, com és el cas del Montseny, el fenòmen s'ha accelerat.

En el massís hi ha hagut un increment de les cobertes forestals mediterrànies, sobretot d'alzines (que es reprodueixen fàcilment per llavor i per rebrot) i pins, i també de roure martinenc (que abans s'eliminava), procés que s'ha vist afavorit també pel clima actual, més benigne; els boscos centreeuropeus, com la fageda, s'han reduït, si bé en la zona mitjana-alta hi ha hagut plantacions de coníferes, algunes de les quals tenen caràcter invasiu. L'aspecte general del Montseny, cobert majoritàriament de bosc frondós, és ben diferent del que contemplaven els nostres avis.

Aspecte actual dels turons del Samon i de Sant Elies (SPV). Abans aquests terrenys estaven bastant pelats, amb pastures, boscos esclarissats i alguns camps. Ara només destaquen les clapes dels darrers conreus.

Actualment, a diferència del panorama que dibuixen les activitats que hem estudiat, la superfície forestal està majoritàriament abando-

nada, i ja queden pocs masos dedicats a activitats agrícoles o ramaderes. La major part de les finques tenen poca extensió (hi ha uns 45.000 propietaris, que disposen, en promig, de mitja hectàrea cadascun), fet que dificulta una explotació a gran escala, que resultaria més rendible. L'Administració ha donat ajudes a les que han quedat dins del parc del Montseny, per tal que puguin continuar la seva activitat, però el seu escàs import no ha impedit que moltes s'anessin abandonant. La Comunitat Europea ha concedit compensacions econòmiques a les explotacions que han hagut de tancar. Actualment es poden aconseguir subvencions si van destinades a l'elaboració d'un pla tècnic de gestió per a propietats de 25 ha. o més.

La configuració dels boscos abandonats s'ha anat modificant de mica en mica: en els alzinars que s'havien tallat intensament en èpoques recents s'ha format un bosc jove, amb arbres crescuts majoritàriament a partir de rebrots; tenen molt de sotabosc ja que encara hi entra força llum. Els que no s'havien explotat tant s'han anat espesseint i ara són molt tancats i foscos; gairebé no hi poden créixer nous arboços però els antics han adquirit grans dimensions. Les alzines van substituint les pinedes i algunes rouredes, però en certes zones van perdent la predominança artificial que havien tingut. En les antigues places carboneres s'ha desenvolupat sovint una vegetació diferent a la de la resta del bosc, ja que el sòl és més profund i hi arriba més llum.

Alzinar acabat de netejar que no s'explota actualment, com evidencia la proximitat dels troncs entre si i l'abundància de rebrots de soca. (SPV)

Conforme s'han abandonant les antigues explotacions, ha anat desapareixent un conjunt de pagesos i bosquerols, continuadors de tradicions agrícoles ancestrals, molt bon coneixedors de l'entorn, que feien també -de manera involuntària- de jardiners, vigilants i bombers, sense cap cost per a la societat. Avui dia ens trobem que la protecció del medi comporta notables despeses de manteniment i de personal.

En l'actualitat, en la nostra terra se segueixen explotant alguns boscos, amb mitjans moderns i criteris més o menys encertats. Potents motoserres han substituït els antics xerracs i destrals i han facilitat enormement la feina; en poc temps s'obren pistes forestals, es fa la tala i es retiren els troncs, però els boscos poques vegades es «netegen» i la brancada sol quedar escampada entre el sotabosc. La resta de

boscos, que podem considerar «abandonats», van adquirint una configuració cada cop més propera a la que haurien tingut sense intervenció humana, i s'hi acumula gran quantitat d'arbusts, brancatge i troncs morts. Ambdós tipus de bosc presenten una característica comuna: afavoreixen en gran manera la propagació d'incendis forestals, que en la major part dels casos són deguts a la intervenció humana, deliberada o no. Les espècies llenyoses de les nostres muntanyes són ara predominants i absorbeixen una quantitat considerable d'aigua, que provoca un descens dels recursos hídrics (que ja estan afectats per l'activitat de les plantes embotelladores), amb la disminució dels cabals superficials i l'assecament d'algunes fonts; d'altra banda, la desaparició de conreus i pastures suposa una disminució de la diversitat paisatgística i biològica. Caldria, doncs, una gestió correcta dels boscos, tema complex que deixo només apuntat.

L'activitat forestal que s'efectua en el Montseny se centra en la producció de llenya, suro i fusta (per a fusteria i pasta de paper). S'han anat plantant coníferes de creixement ràpid, per a destinar-les a fusta i també a arbres de Nadal. Com que els joves no es volen dedicar a fer de pagesos falta mà d'obra agrícola, fet que ha facilitat que alguns camps hagin estat substituïts per plantacions d'arbres.

Modernament, els espais naturals han experimentat un canvi en el seu ús, amb una creixent ocupació del sòl per a usos residencials, principalment en forma de urbanitzacions. D'altra banda, es consolida una oferta creixent d'activitats de lleure i pedagògiques, i nombroses masies s'han convertit en escoles de natura, grangesescola, restaurants o segones residències, o s'han dedicat al turisme rural.

A bona part de la població, que viu concentrada en ciutats, li agrada sortir a esbargir-se en contacte amb la natura, i això fa que el bosc estigui recorregut periòdicament per boletaires, excursionistes, naturalistes..., que no sempre tenen una actitud prou respectuosa amb l'entorn. Pel que fa al Montseny, situat molt a prop de la gran conurbació de l'àrea metropolitana de Barcelona, el nombre creixent de visitants ha comportat la degradació del medi i l'increment de riscos d'incendis.

GLOSSARI

aclarir: Fer menys espès un bosc (eliminant arbres) o el brancatge d'un arbre (esporgant-lo).
adoberia: Establiment dedicat al tractament preliminar de cuirs i pells.
afuar: Fer acabar en punta.
aixa: Eina consistent en una planxa corbada de ferro tallant per un costat i adaptada a un mànec curt per l'altre, que serveix per a desbastar fusta.
aixol: Aixa petita.
aixopluc: Lloc on posar-se a cobert (de la pluja, per exemple).
ampit: Part inferior d'una finestra.
arboç: Arbret de la família de les ericàcies, sovint en forma arbustiva, que produeix un fruit vermell comestible.
argelaga: Arbust espinós, gatosa.
artigar: Treure els arbres i el sotabosc d'un terreny i preparar-lo per al conreu.
baiard: Tauler unit a dues barres paral·leles que serveix per a transportar materials.
balma: Cova petita.
bardissa: Conjunt d'esbarzers, arços i altres plantes espinoses.
barrina (de picapedrer): Barra de ferro amb la punta a propòsit per a foradar pedra.
bast: Albarda curta per a les bèsties de càrrega.
boll: Pellofa del gra de blat.
bòbila: Forn de coure rajoles, maons, etc.
brancada: Conjunt de branques d'un cert gruix, inferior al dels buscalls.
brancal: Cada costat d'un portal o finestra.
branqueta: Conjunt de les branques primes d'un arbre.
braó: parany de ballesta trempada, sovint dentat, utilitzat generalment per a caçar des de conills fins a guineus.
brossa: Conjunt de fulles, branquillons, etc.
bruc: Planta llenyosa de la família de les ericàcies.
buscall: Tros de llenya.
campanya: Conjunt d'operacions vinculades a la tasca dels bosquerols: la neteja i acondicionament de la zona, la tala, el carboneig, etc. i el desembosc.
capçada: Brancada.
capolar: Tallar en trossos petits.

càrrega: Unitat de pes, que equivalia a 120 quilos.
cercapous: Instrument amb ganxos, que serveix per a pescar objectes que hagin caigut al fons d'un pou o cavitat.
clariana: Part del bosc on no hi ha arbres o bé el fullatge és menys espès i deixa passar la llum.
congesta: Clapa de neu en una clotada; poua.
corriol: Caminet, senderó.
corrua: Colla de persones, carruatges, etc., que avancen en filera.
cuita: Aquí: cocció de la llenya.
desembosc: Acció encaminada a treure del bosc el suro, la llenya, etc.
doga: Cadascuna de les fustes que formen el cos d'una bóta.
entallada: Incissió profunda, la primera que es feia per a abatre un arbre.
entrescador: Clau per a tòrcer lleugerament i de forma alternada les dents d'una serra, a fi d'eixamplar el tall i facilitar el pas a la fulla.
esberlar: Fer estelles d'un tronc, o bé obrir-hi una esquerda al llarg de les seves fibres.
esbrancar: Tallar les branques d'un arbre.
escalabornar: Treure les parts bastes d'una cosa, desbastar.
escorça: Coberta dels troncs i de les branques de les plantes llenyoses.
escumelles: Estructura de fusta que es fixava damunt del llom d'un animal de bast i permetia transportar càrregues voluminoses.
esquer: Menjar per a atreure animals.
estadant: El qui està en una casa; llogater.
estepa: Arbust de la família de les cistàcies.
fagell: Terra amb fragments de carbó, amb què es recobrien les piles.
faldar: Part inferior d'una muntanya.
fenàs: Planta herbàcia perenne de la família de les gramínies.
garbell: Receptacle rodó amb petites obertures en el fons, que per acció del sacseig deixa caure només la part de material que pot travessar-les.
garrotera: Pal fort més o menys llarg, la punta del qual es fixava en una corda, etc. i se'l feia girar de manera que la tibés i formés un nus.
forjar: Donar forma a un metall a cops de martell.
fura: Mamífer carnívor de pèl gris que s'utilitzava per a la caça del conill.
gresol: Vas més ample de dalt que de baix, on es fonen minerals.
grop: Nus o resalt de la fusta.
jaç: Lloc per a jeure.

lignit: Varietat del carbó de pedra.
llinda: Fusta o pedra travessera que descansa sobre els dos muntants d'una porta.
llenyataire: El qui fa llenya al bosc.
lluc: Rebrot d'una planta.
magall: Eina semblant a un pic, amb un tallant estret en lloc de punta.
mall: Martell molt gros.
manegar: Posar mànec a una eina.
manxar: Proveïr d'aire amb una manxa.
marxant: Comerciant que anava pels pobles a vendre articles diversos.
matoll: Camp ple de mates.
matxo: Híbrid de cavall i somera, o d'ase i euga.
matxo de bast: El que duia un bast, que el permetia portar càrregues damunt del llom.
obac-aga: Vessant orientat al nord; lloc ombrívol.
obrador: Valler on es fa un treball manual.
pallissa: Lloc on es guarda la palla.
parany: Artefacte per caçar animals.
passadora: Lloc per on cada animal del bosc, etc. té el costum de passar habitualment.
pedra seca: Pedra col·locada sense cap material cimentant.
pela: Acció de treure la pell.
perol: Vas hemisfèric de metall per a coure alguna cosa.
pila: Munt de llenya disposat ordenadament, per a ser carbonitzat.
podall: Falç petita per a esporgar.
portadora: Recipient de fusta amb dues nanses, que servia per a transportar la verema.
rampí: Travesser proveït de pues, amb un pal llarg que li feia de mànec.
rebrot: Brot que surt de la soca.
rodolar: Moure's rodant per una superfície.
romana: Balança de braços desiguals, el menor destinat a la cosa que es pesa i el major, a determinar el pes per l'acció d'un piló mòbil.
ronsal: Tros de corda que es lliga al cap d'un animal per portar-lo caminant.
sagí: Greix d'un animal (el més usat habitualment era el de porc).
sàrria: Recipient d'espart que es posava damunt del bast de les bèsties de càrrega.
sitja: Cavitat sota terra on es guardaven aliments o determinats articles.
sotabosc: Conjunt d'arbustos i mates que creixen entre els arbres d'un bosc.
tascó: Tros de fusta o ferro afuat que, introduït en un interstici, fa forta una cosa o l'esberla.

tosca: Escorça seca del suro.
trempar: Donar a l'acer el punt de duresa i elasticitat necessàries, escalfant-lo i després submergint-lo en un líquid adient.
ull: Obertura central d'una carbonera, per on s'iniciava la combustió.
ullera: Part de l'eina on s'hi ajusta el mànec; pot ser de secció rodona o rectangular.
vianda: Nom genèric de tot allò que es menja.
xerracar: Tallar amb el xerrac.

BIBLIOGRAFIA

ABRIL LÓPEZ, Josep M.: *Teixidores i tapers. Industrialització a Sant Celoni 1860-1936.* Publicacions de la Rectoria Vella. Sant Celoni, 1998.

BOADA, Martí, et al.: *L'alzinar.* Publicacions del Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny. Sant Celoni, 1984.

BOADA, Martí: *Els arbres de la regió del Montseny* (1). *La vida a l'entorn de l'arbre.* Col·lecció Pau Vila, 10. Publicacions de l'ICE. Barcelona, 1989.

BOADA I JUNCÀ, Martí: *Fauna i home al Montseny i al Montnegre.* Ajuntament de Santa Maria de Palautordera, 1990.

BOADA, M.; H. Ullastres: *El massís del Montseny. Guia per visitar-lo.* Brau Edicions, 1998.

BOADA I JUNCÀ, Martí: *El Montseny. Cinquanta anys d'evolució dels paisatges.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2002.

CANTARELL, Cinta; Pere RIBAS; M.Encarna TERRADES: *Els pous de gel al Vallès Oriental.* «Lauro», 4. Granollers, 1992.

CARBONELL, Gemma; ZAMORANO, Cristina: *Món rural i pagesia a Arbúcies: Evolució de les formes de vida.* «Porxada, 7». Ajuntament d'Arbúcies, 1997.

CASAS, Pep: Albert Beltran: *Carboner del Boscàs a principis de segle.* La Sitja del Llop, 3. Campins, 1992.

CASES, Josep: *Els roders de la comarca de la Selva.* «Aixa», 1. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies, 1987.

CENTRE D'ESTUDIS I DOCUMENTACIÓ DEL BAIX MONTSENY: *Forns de pega de Can Valls d'Olzinelles.* «Germinal», 36. Sant Celoni, 1983.

CENTRE D'ESTUDIS I DOCUMENTACIÓ DEL BAIX MONTSENY: *La surera.* «Germinal», 34. Sant Celoni, 1983.

COMAS, Pere: *Els oficis tradicionals.* Programa exposició Fira de Sant Isidre. Cardedeu, 1992.

CONESA, Josep: *Aprofitaments forestals secundaris.* Universitat de Lleida. Lleida, 2000.

CORTADELLAS I GRATACÓS, Xavier; COSTA I SAVOIA, Ernest: *El temps del carbó. De les Gabarres al Montseny i a la vall de Llàmena.* La Bisbal d'Empordà, 1995.

FIGUERAS I ALABALL, Lluís: *El procés de la fusta al Pirineu català.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2003.

FULLÀ, FRANCESC: *Recordant uns oficis: Els boters.* «Germinal», 79. Sant Celoni, 1987.

FULLÀ, FRANCESC: *Recordant uns oficis: Els carreters.* «Germinal», 73. Sant Celoni, 1986.

FULLÀ, FRANCESC: *Recordant uns oficis: Els qui feien els esclops al bosc.* «Germinal», 77. Sant Celoni, 1987.

FULLÀ, FRANCESC: *Recordant uns oficis: Els roders.* «Germinal», 71. Sant Celoni, 1986.

FULLÀ, FRANCESC: *Recordant uns oficis: Els traginers.* «Germinal», 67. Sant Celoni, 1986.

LLOVERA, Josep; PUCHE, Carles; REBERTÉ, Quim: *El carboneig*. Publicacions del Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny-Montnegre. Sant Celoni, 1994.
LÓPEZ I CORTIJO, Joan: *Els pous de neu i de glaç del Montseny*. Inventari per a una preservació. Monografies del Montseny, 7. Amics del Montseny. Viladrau 1992.
PLADEVALL, Antoni: *El negoci de la neu i del gel*. «La Sitja del llop», 3. Campins, 1992.
PUCHE, Carles: *El mestre carreter*. «Apunts», 1. Sant Celoni, 1981.
RAURELL I SALVADOR, Judith.- *Breu història sobre els forns de pega*. Monografies del Montseny, 9. Viladrau, 1994.
ZAMORA ESCALA, Jaume: *El carboneig al Montseny*. Monografies del Montseny/7. Amics del Montseny. Viladrau, 1992.
ZAMORA ESCALA, Jaume: *El carboneig al Montseny*. Col·lecció Techne, 9. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya. Barcelona. 1996

QUADERNS DE VILAMAJOR

1. POSTALS

Josep M. Garcia i Burdoy, Higini Herrero Baró, Mercè Jordà Olives, Susanna Martori Rodellas i Ferran Sarrià Saracho.
CESPV, 1ª edició: juny 2001
Un entranyable recull de diverses postals antigues de Sant Pere de Vilamajor, comentades i comparades amb imatges actuals. Hi trobaràs una eina útil i agradable per veure els canvis que ha sofert el poble duranta el segle XX.

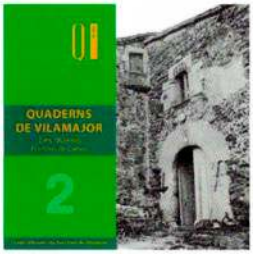

2. MASIES (I). EL VEÏNAT DE CANYES

Ferran Sarrià i Saracho.
CESPV, 1ª edició: novembre 2002.
Després d'unes pinzellades generals a les característiques dels masos agrícoles de la plana i dels ramaders de la muntanya, t'endinsarà una per una per les masies del veïnat de Canyes. Recomanat per introduir-se al coneixement del patrimoni arquitectònic rural del municipi.

3. RUTES D'AIGUA (I)

Higini Herrero Baró.
CESPV, 1ª edició: novembre 2003.
Entendre d'on venen les aigües subterrànies que brollen de les fonts de Vilamajor i descobrir-ne algunes tot passejant pel terme municipal. Fonts abundoses i seques, estimades i oblidades... Els tresors més refrescants de la muntanya.

4. LES FEINES ANTIGUES DEL BOSC I LA MUNTANYA

Josep M. Garcia i Burdoy
CESPV, 1ª edició: novembre 2004.
Després del «boom» turístic que ha patit el Montseny, calia recuperar de l'oblit una forma de viure, de treballar i d'entendre el bosc i la muntanya que ja molts creien perduda. Reviuràs quan els bosquerols encara poblaven la muntanya.

Es poden adquirir en l'Ajuntament.

Centre d'estudis de Sant Pere de Vilamajor

Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor

Diputació de Barcelona
Servei del Patrimoni Arquitectònic Local